

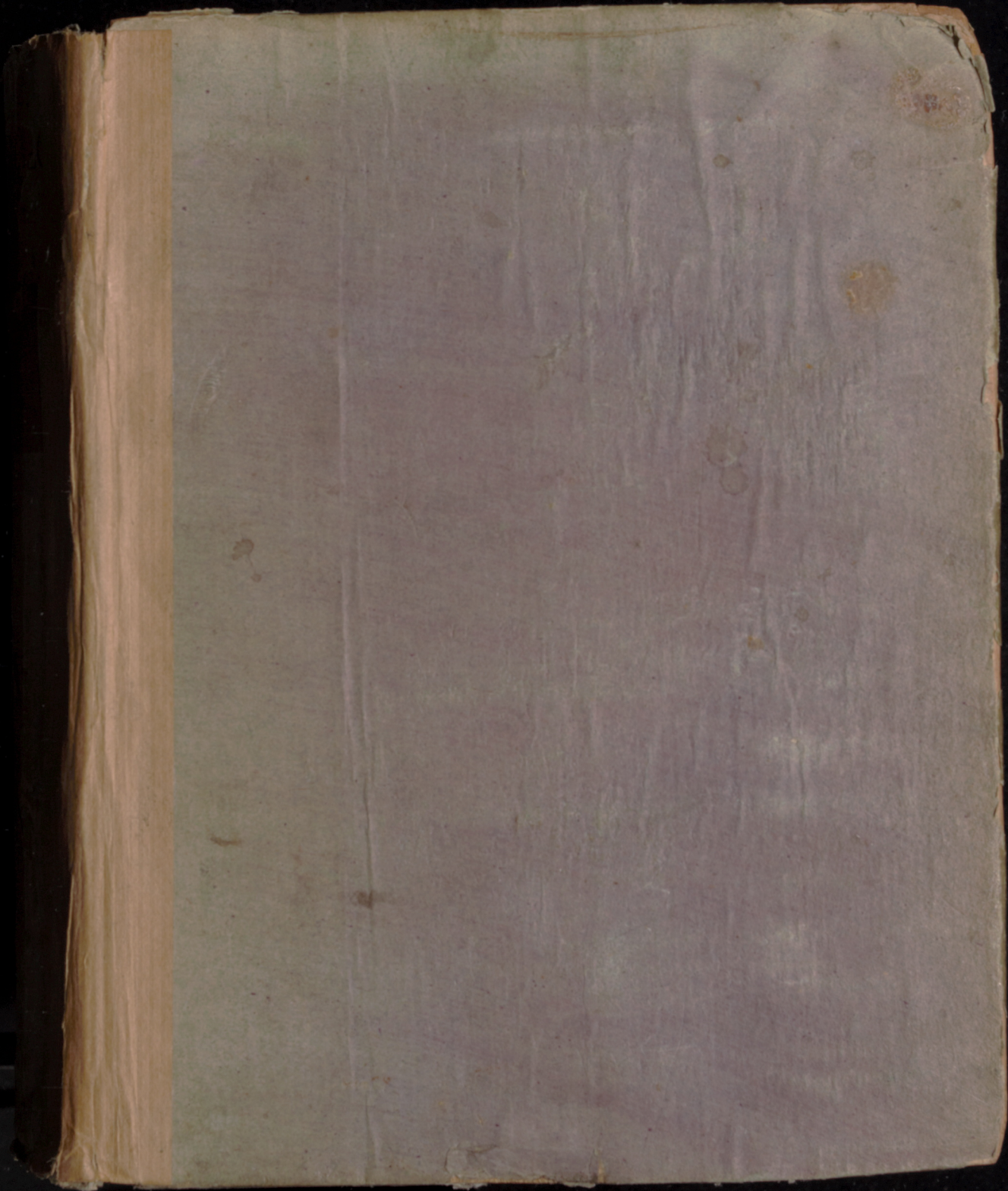
Mîka'I ham-mal'k Michael Archangelvs, Non Creatvs, Sed Creator, Iesvs Christus, Vindicatvs, Dissertatione Philologico-Hermenevtica : Variis Observationibvs Illvstrata, Ad Daniel. X,13.21. XII, 1. Ivdae Epist. v. 9, Apocal. XII, 7. 1 Thess. IV, 16. Collato Zach. III, 2.

Halae Magdebvrgicae: Typis Io. Christiani Hendelii, A. O. R. MDCCXXXII

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn862093732>

Druck Freier Zugang

53

Fa-1092(53)

מִיכָאֵל הַמַּלְאָךְ

MICHAEL

ARCHANGELVS,

NON CREATVS, SED CREATOR,

IESVS CHRISTVS,

VINDICATVS,

DISSERTATIONE PHILOLOGICO-HERMENEVTICA,

VARIIS OBSERVATIONIBVS ILLUSTRATA,

AD DANIEL. X, 13. 21. XII, 1. IVDAE EPIST. v. 9. APOCAL. XII, 7

I THESS. IV, 16. COLLATO ZACH. III, 2.

QVAM

DIVINIS AVSPICIIS

PRAESIDE

M. ERNESTO FRIDERICO
NEUBAUERO,

ORDINIS PHILOSOPHORVM AMPLISSIMI

IN REGIA FRIDERICIANA ADIVNCTO,

AD DIEM APRILIS,

PVBLCO PLACIDOQVE ERVDITORVM ΣΥΜΦΙΛΟΛΟΓΟΥΝΤΩΝ

EXAMINI SVBICIET

GOTTFRIDVS SCHVLZE,

REGIOMONTE NEO-MARCHIVS,

SACRARVM LITTERARVM CVLTOR.

HALAE MAGDEBVRGICAE, A. O. R. CIOIOCCXXXII.

TYPIS IO. CHRISTIANI HENDELII, ACAD. TYPOGR.

VIRIS SYMME PLVRIMVMOVE REVERENDIS, AM-
PLISSIMIS, DOCTISSIMIS,

5. **JACHIMO LANGIO,**

SS. THEOL. DOCTORI EIVSDEMQUE IN REGIA FRIDERI-
CIANA PROFESSORI PVBLICO ORDINARIO, LONGE
CELEBERRIMO,

PRAECEPTORI ATQVE HOSPITI OMNI OBSEQVII AC PIAE
VENERATIONIS CVLTV AETATEM PROSEQVENDO;

IOANNI RAVIO,

PRAEPOSITO ECCLESIA RV M BEROLINENSIVM, AD AEDEM
D. NICOLAI PASTORI, INSPECTORI ECCLESIA RV M VICINARVM GYMNA-
SIIQVE BEROLINENSIS, ELEEMOSYNARVM DIRECTIONIS RE-
GIAE COMMISSARIO, SOCIETATIS SCIENTIA-
RV M MEMBRO;

CHRISTOPH. SCHVMACHERO,

BEROLINI APVD FRIDERICOPOLITANOS PASTO-
STORI VIGILANTISSIMO;

GEORGIO MAEBERO,

DIOECESEOS REGIOMONTANAE IN NEO-MARCHIA IN-
SPECTORI, PASTORI AD AEDEM BEATAE MARIAE VIRGINIS
PRIMARIO, NEC NON SCHOLARCHAE;

IO. MAVRICIO SCHRAMMIO,

ARCHIDIACONO REGIOMONTI IN NEO-MARCHIA
ET PASTORI BERNICOVIENSI;

*THEOLOGIS SYMMIS, DE ECCLESIA CHRI-
STI BENE MERENTIBVS, VIGILANTISSIMIS;*

MERITISSIMIS,

**PATRONIS ET FAVORIBVS PIA MENTE
COLENDIS AC SVSPICIENDIS,**

HANC DISSERTATIONEM PHILOGICO - HERMENEVTICAM,

*DEMISSO OBSERVANTISSIMOQVE ANIMO
DICAT AC CONSECRAT*

GOTTFRIDVS SCHVLZE.

PROOEMIUM.

VI quamdam de rebus altioribus sententiam indubiam certamque adstruunt ac demonstrant eruditi, id sibi datum credunt rectissime, ut rationes, quae in contrarium adferri solent, aequa animi lance bene diligenterque perpendant, easdemque, pro eo ac decet, placide quidem, at solide tamen, retundant. Horum vestigiis nos iam, faxit Deus feliciter! insistere oportet, de re haud proletaria sublimique, *Michaele scilicet archangelo, non creato, sed creatore, Iesu Christo, ex praesidiis, quae philologia sacra & hermeneutica, coniunctissimae illae sorores, suppeditant, disputaturos.*

A 2

Post-

5.
 Postquam vero monstrauiimus, (r) Michaellem
 praeter Iesum Christum esse neminem, eam-
 demque in rem argumenta, satis forte gra-
 uia, exhibuimus: reliquum est, vt veritatem
 illam, aduersariorum obiectionibus & argu-
 mentis contrariis recensitis reuictisque, vin-
 dicemus ac defendamus. Miraberis forte,
 lector beneuole, & iuste miraberis, quod tot
 adsint dubia, immo quod plura fere, quam
 argumenta, quae pro nostra sententia adtu-
 limus, deprehendantur. Noli vero eam ob
 rem bonae rei diffidere, siquidem non om-
 nes, quae adferuntur, obiectiones, magni
 sunt momenti, sed non nunquam, vt verum
 fatear, leuiore videntur. Paucae omnino
 sunt, quae non satis hanc materiam edo-
 ctum possent remorari eumque anxium ac
 dubium efficere. Quare nos eo magis ne-
 cessarium putauimus, vt argumenta, quae-
 cumque tandem inuenire licuit, examini di-
 ligenter, modeste tamen subiiceremus. Tu,
 si placet, lege & iudica.

ETNO.

(1) in *dissert. de Michaelle creatore IESV CHRI-
 archangelo, non creato, sed STO.*

Σ Τ Ν Ο Ψ Ι Σ.

Obiectiones contra nostram de Michaele archangelo, solo Christo, sententiam proponuntur & soluuntur, ac speciatim quidem, quae sumuntur

I. EX DANIELE: vbi est

1. Michaelem vnum principum primorum cap. 10, 13. vocari, §. I.
2. Michaelem dici Angelo creato Gabrieli succurrere cap. 10, 13. id autem foret contra maiestatem Christi, §. II.
3. Simile dubium ex cap. X, 21. formatum a Gomaro, §. III.
4. Gabrielem adstitisse Michaeli, c. XI, 1. §. IV.
5. Michaelem esse Angelum creatum, quia vir ille lineis indutus, c. 10, 5. etiam fuit creatus §. V.
6. Quod si vir lineis indutus vestibus sit ipse Michael, cur alio postea nomine vocetur? §. VI.
7. Aliud dubium contra idem emblemata §. VII.

II. EX EPIST. IVDÆ, estque

1. non valere parallelismum inter Iudae v. 9. & Zach. III, 2. §. VIII.
2. posse tamen angelum for-

malia Christi verba proponere: vnde itidem non sequi, Christum Iud. v. 9. loqui, §. IX.

3. non posse dici de Christo *οὐκ ἐτόλμησε*, non ausus est, §. X.
4. licet vox *ἀρχάγγελος* semper in sing. ponatur, non tamen sequi, de Christo usurpari, §. XI.
5. multos esse archangelos, scilicet qui Dan. 10, 13. vocentur *principes primi*, §. XII.
6. aliorum contra archangelum vnum obiectiones, §. XIII.
7. similes adferuntur, §. XIV.
8. a Iuda Christum alias haud dici Michaelem archangelum, §. XV.
9. indignum Christo esse, si contra diabolum pugnet, §. XVI.
10. Mosen ab ipso Michaele, seu Christo, haud esse sepultum, §. XVII.
11. mira cel. HARDTII sententia, Serubabelem primum, & Iudam Maccabaeum alterum esse Michaelem, proponitur §. XVIII.

A 3

12. quod

12. quod Iudas de Michaelē, id Petrum de angelis dicere, §. XIX.
- III. EX I THES. IV, 16. vbi
1. archangelum creatum esse volunt, quia Christus dicitur *venturus cum voce archangeli*, §. XX.
 2. nec *tubam ipsius* Christi esse posse, §. XXI.
- IV. EX APOCAL. vbi *obiectiones contra apoc. XII, 7.* soluantur. §. XXII.
- V. EX MICHAELIS NOMINE vbi
1. ex eo nil posse concludi, §. XXIII.
 2. nomen illud, grammatice sumtum, creatum indigitare, §. XXIV.
 3. & filio Dei & archangelo creato hoc nomen in sacris tribui, §. XXV.
 4. nomen מִיכָאֵל Christo haud esse a Deo impositum §. XXVI.
- Sequitur conclusio §. XXVII.

§. I.

P RIMUM itaque principemque locum illud occupabit dubium, quod aduersa pars ex *Daniel. X, 13.* formare adsolet, vbi Michael אחד השרים הראשנים *vnus principum primorum, seu praecipuorum, primariae dignitatis*, dicitur. Quia Christus sui similes haud habeat, fieri, aiunt, haud posse, vt *vnus ex angelis* dicatur. Itaque, pergunt, quum haec loquutio pluralitatem eiusdem naturae & ordinis inuoluat, consequi, vt Michael angelus sit merus, seu spiritus hypostaticus & finitus. Ita obiectionem hanc refert acutissimus theologus, b. IOAN. MVSÆVS, (1) sed ita, vt videamus, virum summum eam pro insuperabili fere habuisse, ideoque titubasse, & nihil responsi dedisse, qui reliqua tamen Danielis loca de Christo agere demonstrat. Eadem aliis, iisque doctis.

(1) *scholis prophetis in prophet. Dan. p. 300.*

ctissimis viris, tanti est visa obiectio, vt insanabilem eam rati lubentes in contrariae partis castra concesserint. Noto eam in rem IOAN. PISCATOREM, (2) THEODORICVM HACKSPANIVM, (3) HENR. HOEPFNERVM, (4) IOAN. CONR. DANNAVERVM, (5) ANTONIVM GRÉLLOTVM, (6) & summe reuerendum GVSTAVVM GEORGIVM ZELTNERVM, (7) aliosque, & ex iudaeis prae aliis IOSEPHVM IACHIA DEN. (8) Miramur autem illam difficultatem, quum dubii solutio responsioque sit facillima, eaque non vnus generis. Primum enim illud $\pi\pi\alpha$ vertendum *primus*, vt sensus sit: *primus*, seu *princeps primorum principum*. Id quod saepissime fit apud ebraeos graecosque, monentibus IOAN. ANDREA DANZIO, (9) viro orientis litterarum principe, & celeberrimo hodie apud Ienenfes philologo, CHRISTIANO STOCKIO. (10) Quid? quod in aliis litteris, in orient-

(2) in *scholiis ad analysin logicam epist. Iudae*. p. 1497. a.

(3) *notar. philol. theol. in varia & difficilia scripturae loca*, part. II. p. 891.

(4) in *locis theol.* loco VII. p. 144.

(5) *diff. theol. quo διαλέξις angelica inter Michaelem archangelum & antagonistam diabolum ex Iudae v. g. exhibetur*, §. 5. in fine.

(6) *prodromo in D. Ioan. apoc.* cap. XI. p. 141.

(7) in *bibl. germ. Altorfensibus*, editis 1730. vbi ad hanc loquutionem hoc notauit: *und also ein erschaffener engel, wie andere.*

(8) *paraphrasi in Dan.* ad h. l. p. 208. quem locum paulo post laudabimus.

(9) *interprete ebr. chald.* §. 7.

(10) *interprete graeco*, de $\pi\rho\omega\tau\omicron\varsigma$ §. 175. exempla plura etiam adfert in *clauae linguae sanctae ver. test.* p. 39.

5.
 oriente cultis, huius significatus indicia latent. In dialecto *Aramaea*, in oriente olim dici non potest quam vſitata, אחר non ſolum *tenere, continere* (quod conuenit cum ebraeo אחר) ſed etiam *dominari* ſignificat, vnde אחרנה *imperium, potentia* & אחר nec non אהירן *potentem, fortem, dominatorem* notat. Vide VALENTINVM SCHINDLERVM (11) & DAVIDEM MILLIUM, (12) decus illud philologicum, apud Ultraiectinos hodie illuſtre. Sic apud *Arabes* אחר quoque *principem* notat, a radice *arabica* אחר *mandavit*. Hoc ſignificatu LXX interpretum verſio *Genef.* XLVIII, 23. אחר vertit ἐξούρευον, vt & ibi HVGGO GROTIVS exponit. Sic hanc phraſin ſumſit IOSEPHVS IACHIADIS, (13) eam ſequenti modo vberius dilucidans: אחר והמיוחד מהשרים הראשונים רואי פני המלך ה' *qui eſt primus & dotibus ſeparatus* (vertente, ita CONSTANTINO L' EMPEREVR, (14) ex philoſophia ebraeorum, quum id alii *unicum* vertere ſoleant) *e primariis illis principibus, intuentibus faciem regis, ſiue Dei*. Immo & ſolus haud raro notat, collato ex LXX interpretibus graecorum εἰς. (15) De quibus ſignificatis conferantur viri thologi magni,

(11) *lexico pentaglotto*, (13) in *paraphraſi in Dan.*
 f. m. 57. ad h. l. p. 208.

(12) *difſert. de idolo אחר* (14) in verſione IOSEPHI
Eſ. LXVI, 17. quae V eſt in illius IACHIADAE l. c. p. 208.
 inter *difſert. eius ſelectas*, & in *adnotatione ſubiecta*, p.
varia S. litterarum & antiq. 209. n. e.

orientalis loca exponentes & (15) Quomodo & DAV.
illuſtrantes, §. 6. p. 143. atque MILLIUS idolum אחר, *Eſ.*
 inde idoli illius nomen ex LXVI, 17. nominatum, quod
 ipſe

magni, b. BRANDANVS HENRICVS GEBHARDI, (*) ven. no-
 ster IO. HENRICVS MICHAELIS, (**) & ven. IO. BAL-
 THASAR BERNHOLDVS, (16) in academia Altorfina hodie
 primarius. Itaque clarissimum est, quod, quum Christus
 hic הראשנים אחר השרים *primus principum primorum*
 dicatur, id respectu angelorum, sibi subiectorum, fiat, nihil-
 que innuatur, quam ipsum etiam super *primores esse ange-*
los, hoc est, super angelos primariae dignitatis, seu primo-
 rum ordinum, qui prae reliquis gloria ac splendore emi-
 nentes, vocari possunt הראשנים *primi*, eo fere modo, quo
 septem *Persarum Medorumque principes summi הישבים*
ראשנה במלכותה sedentes primo loco in regno vocati
Esth. I, 14. leguntur: vt ita hi *angeli primi* primo loco cir-
 ca thronum maiestatis diuinae sedere, aut stare quasi, dicen-
 tur. Qui angeli eadem de causa & שרים *principes* vocan-
 tur: vti apud iudaeos (17) angelus *Metatron שר העולם*
princeps mundi & Eph. I, 21. III, 10. VI, 12. Col. I, 16. II,
 B. IO.

ipse cum cel. IO. GOTTFR.
 LAKEMACHERO *diff. philol.*
de Gad & Meni, siue Hecate
& Mana, a iudaeis olim cul-
ta, Hecaten esse putat, haud
 immerito MILLIUS inter a-
 lia inde deriuat, quasi *uni-*
ca & sola diceretur; *differt.*
 indic. §. 6. p. 142.

(*) *commentat. in Epist.*
Iudae, h. l.

(**) *differt. philol. de an-*
gelo interprete, §. 19.

(16) *meditat. exegetica*
de Michaele archangelo vno,
 Altorfii 1726. habita, §. 4.
 Quam dissertationem, scripta
 iam impressaque priori no-
 stra, amicus quidam obtulit.

(17) in *ialkut* R. SIMEO-
 NIS, super threnos, f. 366.
 col. 4. & aliis multis in locis:
 de quibus IO. ANDR. EISEN-
 MENERVS in *dem entdeck-*
ten iudenthum, tom. II. cap.
 VII. p. 396.

10. 15. ἀρχὴ, ἐξουσία, δύναμις, κυριότης vocantur, quia sunt
 ἰσχυροὶ καὶ δυνάμεις μείζοντες, II Pet. II, 11. Et vti Christus a-
 lias sacris in litteris saepissime מלאך angelus, & angelus
 foederis, angelus Dei, angelus interpres seu internuntius voca-
 tur, salua tamen, omnibus cordatioribus confitentibus, eius
 maiestate: ita multo magis *primum*, seu *principem angelo-
 rum*, dici ipsum posse, nemo, credo, diffitebitur, nisi praeiudi-
 ciorum nubibus praepeditus. Namque hac loquutione
 vsque adeo praerogatiua ipsi prae angelis omnino conce-
 ditur, vt vel caecus iudaeus IOSEPHVS IACHIADES, paullo
 ante laudatus, id agnoscat. Siquidem qui principibus prae-
 est, maior est digniorque ipsis, quibus praeest. Sic rex di-
 gnior est principibus vasallis suis, & imperator romanus
 principibus imperii, rexque regum Aethiopiae regibus sibi
 subiectis. Verum occurret forte aliquis, negabitque, fieri
 hic posse, vt אחד השרים *primus principum* exponatur,
 verum *vnus principum* reddendum esse contendet. Bene
 habet! Accipiamus hanc expositionem, a LXX interpreti-
 bus expressam: εἰς τῶν ἀρχόντων, nec non a R. ISAACO A-
 BARBANELE (18) retentam, qui non contemnenda ratio-
 ne subaudit מן *ex*, vt sensus sit: אחד מן השרים *vnus
 ex principibus*: vti & apoc. I, 5. Christus πρωτότοκος dicitur
 ἐκ τῶν νεκρῶν, hoc est, τῶν νεκρῶν, Syro eodem modo transfe-
 rente בוכרא דמיתה *primogenitus mortuorum*. Sic quod
 Matth. XXVIII, 11. dicitur τὴν τῆς κουστωδίας, Syrus ver-
 tit אנשא מן קסטונרא Et in libro *de vita & morte
 Mosi*

(18) *commentar. ad h. l. vti* וכן קראו השר הגדול *vnus ex
 & IACHIADES אחד מהשרים & magnis excellentia, quem etiam
 R. SAL. BEN MELECH in michlal scriptura vocat Dan. XII, 1.
 iopbi h. l. מן הגדולים במעלה* *principem illum magnum.*

Mosis (19) dicitur: בא אהר מן השרי לפני המלך *venit unus ex principibus ad regem Pharaonem*. Non negamus, hanc expositionem alibi in phraseologia sacra esse fundatam, veluti *gen. XXII, 2*. vbi על אהר ההרים non *sub primo*, sed *vno*, siue *aliquo montium* vertendum est. *II Sam. VI, 20*. nudatus est כאהר הרקים *sicut aliquis leuium*, siue *leuis*, *psal. LXXXII, 7*. *tamquam homo meriemini* וכאהר השרים *& tamquam aliquis principum cadetis*. Neque sic tamen, qui contrariae parti adhaerent, habebunt, quod optant. Etenim, vt ne vllum remaneat dubium, ex parallelismo edocebimus, Christum simili loquutione & alibi intelligi. *Cob. VII, 28*. dicitur אהר מאלף *homo vnus ex*, seu *prae, millenis*, & in *Iobo cap. XXXIII, 23*. ab Elihu מליץ אהר מני אלה *angelus interpres*, seu *intercessor & orator*, (magni consilii) *vnus ex*, siue *prae, millenis*, & *Cant. V, 10*. דודי צה ואדום דגול *dilectus meus albus & rufus est*, *electus prae myriade*, i. e. maximo aliorum numero. Conferendi hic sunt venerabilis IO. HENRICVS MICHAELIS (20) & vir summe reuerendus IOAN. IACOBVS RAMBACHIVS. (21) Fac autem, infra Christi diuinam esse maiestatem, quando vnus angelorum hic dicitur, quod tamen numquam conceditur;

B 2

fed

(19) a GILBERTO GAVL. m. 98.
MINO primum edito, posteaque ob raritatem a IO. ALBERTO FABRICIO, viro summo, sed latine tantum, recuso, in principio, collatis GAVL. MINI ad libros *de vita & morte Mosis* notis, lib. I. p. (20) tum in *not. vber. in Iobum*, tom. II. p. 433. tum in *diff. philol. de angelo interprete*. (21) *notis vber. in ecclesiasten Salom.* vol. II. in *hagiographa*, p. 962.

sed fac tamen: nonne dici posset, quod in eiusmodi casu, ubi pro populo suo ad salutem pugnavit, etiam infra dignitatem libenter sese quasi demiserit? Quod quum in toto redemptionis negotio factum scimus: ecquid, amo te, hic amplius quaeris? Quod si dicas, in veteri tamen testamento Christum nondum sese exinaniuisse, perpendas velim, quod nec nos exinanitionem talem intelligamus, qualem in nouo testamento suscepit, sed quamdam eius tantum praelusionem, toties in veteri oeconomia factam, quoties humana & visibili specie adparuit. Neutiquam itaque ex nostra sententia sanctum mysterium laeditur, Christo omnes angelos, etiam secundum humanam naturam, esse subiectos. *Ebr. I, 4. τοσούτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσω διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα.* Laudandi hic sunt, quorum studium in confutanda hac obiectione fuit egregium, viri celeberrimi b. BRANDANVS HENRICVS GEBHARDI, (22) CHRISTIANVS BENEDICTVS MICHAELIS, (23) & IO. BALTHASAR BERNHOLD. (24)

§. II.

Ex eodem *Dan. X, 13.* aliam obiectionem formant non nulli. Dicitur enim creato angelo Gabrieli succurrere Michael. At enim vero, si per Michaelem Christus notaretur, contra maiestatem eius omnino foret, quod Deus increatus dicatur succurrere rei creatae. Itaque & hunc ipsum

(22) in *epist. Iudae commentar. part. II. §. 43. p. 225.* (24) *meditat. exegetica de Michaele archangelo vno, §. 4.*

(23) *vber. adnotat. in Dan. p. 5.*
p. 388.

ipsum Michaellem creatum esse oportet. Hocce argumentum adhibuisse HIERONYMVM KROMAYERVM, (25) apud Lipsienses theologum olim primarium, mireris. Potius, ut alibi monstratum; exinde nos pro potentia Christi argumentum fumimus, quia ipse Michael simul atque aduenit, effecit, quod angelus creatus haud potuit. Quod si nos haud adiuuaret, haud pro salute hominum contra satanam pugnaret, hem! actum esset de nobis. Aut an est rege indignum humano, si, postquam legatus eius hostem conficere haud potuit, ipse cum copiis veniat eumque prosterнат? Nihil ut dicam, Christum non solum sub *serui* forma in nouo foedere depingi, sed & in veteri testamento saepius, praecipue Ef. LII, 13. LIII, 11. Notandum vero, eum hisce loquutionibus non infra patrem poni, sed ceu mediatorem nostrum considerari: id quod praeclare ostensum videas a vener. Ienensium theologo, IOAN. GEORGIO WALCHIO, (26) praeceptore nostro ad cineres vsque colendo, & ANDR. DANIELE HABICHHORSTIO, (27) qui hac voce eius in *subiiciendo humilitatem; fidelitatem in seruiendo; sedulitatem in redimendo*, notari autumat. Procul dubio laudatus ille KROMAYERVS nec apoc. XII, 7. de Christo intelligere voluit, quod eodem modo contra Christi maiestatem illam pugnam esse putaret.

B 3

§. III.

(25) *commentar. in apoc. uum Dei iustum, per notitiam Ioanneam, p. 282. sui multos iustificantem, bre-*

(26) *dissert. theol. de seruo uiter del. nauit, Rostochii Dei iustificante, Ienae 1728. 1696. §. 8.*

(27) *diff. inaug. qua ser-*

§. III.

Simile prorsus dubium FRANCISCVS GOMARVS (28) formauit ex alio licet loco, *Dan. X, 21.* vbi Gabriel loquens introducitur: **וְאִין אַהֲרַ מִתְחַזֵּק עִמִּי עַל־אֱלֹהֵי כִי אִמֵּן** **מִיכָאֵל שְׂרָכָם** *ne vnus quidem est, qui sese mecum confirmet, nisi Michael princeps vester.* Quod si autem, inquit, Christus per Michaelem intelligeretur, inepta haec expressio indignaque Christo, ceu Deo, foret querela, quandoquidem maxima eius esset potentia, immo omnipotens auxilium. Quam obiectionem non est, quod magnopere timeamus, vel refutemus. Sufficiant verba, quibus HERMANNVS WITSIVS (29) illam reuincit: *non queritur, inquit, Gabriel de difficultate operis, postquam adiutorem naetus est Michaelem, sed eo vno adiutore contentus, certam sibi pollicetur victoriam.*

§. IV.

Praecedentibus contrariam plane obiectionem alii ex *Dan. XI, 1.* conquisitam, formant. Ibi creatus angelus Gabriel Danieli narrat, se *sterisse*, hoc est, adstitisse **לְמַחְזִיק** **וּלְמַעֲוֹ לֵו** *in confortantem ac roboramentum ipsi*, scilicet Michaeli, quo de vltimum capitis praecedentis comma egerat. At vero, si hic Michael angelus fuisset *ἀγγελος*, nullo angelorum merorum auxilio indiguisset, ceu dominus omnipotens. Bene est, quod hic mones, omnino Gabriele haud eguit. Non hic quidem ex statu exinanitionis eius summae explicari res potest: vbi illi, a diabolo tentato, angeli seruire debebant, *Matth. IV, 11.* quomodo & paulo ante

(28) *commentar. ad Luc.*
I, 26.

(29) *miscell. sacris*, tom. II.
exerc. IV. §. 26. p. 135.

te acerbissimam passionem aliquis, ipsum confortaturus, aduenit angelus, *Luc. XXII, 43.* Non, inquam, sane noster hinc locus explicandus. Sed audi tamen responsum benigne! Primum enim ille hic loquitur angelus, cui Michael iam antea auxilium praestiterat fortissimum, illo euentu, vt, quod ipse facere non poterat, Michael statim promteque perficeret, satanamque improbum propelleret: quo nomine Michael, ceu *opitulatorem* suum, agnouit & praedicauit Gabriel, cap. X, 13. 20. 21. quem &, vt *principem maximum* *השר הגדול* cap. XII, 1. collaudat. Quin Michael ipsi promiserat, se in posterum quoque succurrere velle. Consequitur inde, non ex virium roborisque, quo Michael laborauerit, defectu, factum id fuisse, ac si Michael corroborare debuisset creatus angelus; verum innuitur tantum mutua quasi vtriusque opitulatio. Notari quoque velim, angelum proprie populo Dei opitulatum fuisse, & quia Michael eius primarius, immo vnicus, defensor ac protector erat, coll. cap. XII, 1. hinc dicit, se *stetisse in confortantem & roborantem ipsi.* Quid? quod in tutando populo, veluti administer & seruus, Michaeli subseruiit, eandemque causam egit Gabriel. Denique in censum potissimum venit ratio quaedam philosophica, fatis in sacris quoque fundata, quod Deus, vbiicumque fieri potest, ordinario omnia modo peragat: ita & pro immensa, qua valet, sapientia, vsurpare ordinarie solet angelos & per illos aliquid efficere: quod ipse, si voluisset, vnico momento, solo verbo, facere potuisset. Et vti angeli sunt *λειτουργικὰ πνεύματα*, *Ebr. I, 14.* sic hominibus quidem; at praecipue tamen Deo eiusque Christo, ceu angelo illi magno foederis, eique capiti, inseruiunt, iussaque, quam promptissime ac

fide-

5.

fidelissime, exsequuntur. Quod si huius rei probationem, simulque locum nostro parallelum, desideras: habeto *apoc.* XII, 7 sqq. vbi itidem boni angeli Michaeli in pugna adfunt, obsequium suum atque odium in satanam Christo sic testaturi: quum alioqui, si placuisset, in hac itidem pugna eorum opera haud vti potuisset. Euolui insuper velim venerandum CHRISTIANVM BENEDICTVM MICHAELIS, (30) qui dici non potest quam praeclare nebulas haec dispulerit.

§. V.

Aliam quidem, sed quam minimam omnium censemus, obiectionem formant haud pauci. Eundem, aiunt, per Michaellem intelligi, qui *Dan. X, 5* seqq. **איש אהר לבוש ברים** *vir quidam indutus lineis* vocatur. Vti vero, pergunt, hic vir est creatus: sic & Michael. De vno namque eodemque vtroque est sermo. Haec veterum pariter atque hodiernorum romanensium communior est sententia, quorum & plures statuunt, Gabrielem illum esse virum, lineis indutum. Haud quaquam vero tolerandi sunt isti pontificiorum hoc in loco deprauando conatus; sed perspicuis verbis iam refellendi. Vt breuiter nos expediamus, animus est, vnico responso totum illius argumenti fundamentum subruere. Nempe numquam omnino, talis forma, maiestate plenissima, qua vir ille indutus ornatusque adparet, angelo creato in scripturis tribuitur, verum Christo adscribi haud semel clarum est, & nisi actum (31) agere nollemus, facile monstrandum. Nulla itaque ratio-

(30) *vber. adnot. in Dan. cap. XI, 1. p. 396 sqq.*

(31) *Monstrauit hoc PRAESES*

ratione concedere possumus, quod hic, ceu verum & irrefragabile, praesupponitur. Vtrobique potius Michael, Christus, intelligendus. Idem claret ex c. XII, 5. Etenim duo angeli ex viro illo, lineis vestibibus induto, sciscitantur, ceu ex superiore, quando futura sint Danieli reuelata. Probabile itaque & hinc fit, fuisse illum *angelum interpretem & consilii magni*, qui *consiliarius* פְּרִי alibi *Es. IX, 6.* dicitur. Ad haec contraria sententia rationibus, nullo negotio solutis, nititur; nostram e contrario sufficienter PRAESES cum aliis demonstrauit. Omnium autem, quos conferre licuit, interpretum modo laudatus MICHAELIS (32) solidissime hic cuncta, quae vberius reponi possent, ita exhaustit, vt locus, licet longior, dignissimus esset, qui totus hic exhiberetur. At praeterquam quod *vberiores illae adnotationes philologico-exegeticae* in omnium hic versantur manibus, limites dissertationis praesentis id non permittunt; lectori autem ipsum ibi legendum quam optime commendo. Praeclare quoque, cum scopo tractationis, contra pontificios institutae, hic egit b. IOANN. MVSAEVS, (33) cuius acutissimi viri magni semper facimus iudicium.

§. VI.

Eccur autem, ita alii rationes subducunt, si ille *vir, lineis indutus vestibibus*, v. 5 sq. Gabrielis opitulatur idemque Michael fuisset: eccur, inquiunt, nouo illum postea nomine Michaelis vocitat vates? Cur non potius dixisset: idem ille.

SES in *diff. de Michaele archangelo, non creato, sed creatore, Iesu Christo, nuper habita*, §. 9. p. 24. 199. (32) h. l. p. 372--376. (33) *scholis prophetis in proph. Dan. h. l. p. 233. sq.*

5.

ille vir, indutus lineis, opem mihi hic tulit? Igitur ipse Michael hic Christus, per lineis indutum notatus, haud esse videtur. Poteramus varias ad diluendam hancce obiectionem dare rationes, potissimum quod in prophetis consuetum fit, de Messia diuerso sub schemate hic illic agere, easque variis exemplis illustrare. Verum vnico iam facere id tantum libet. In *apocalypsi* Christum nunc sub *viri*, qui habet *gladium ancipitem in ore*, & *oculos tamquam flammam*, nunc sub *agni*, nunc sub *angeli*, nunc sub *Michaelis*, *stellae matutinae*, *Amen*, & ω , nomine tituloque indicari notissimum est. Sed & praeter dicta nomina in ipso *Daniele* cap. VII, 13. *בר אנש* *filius hominis*, & *משיח* *Messias*, seu Christus, adpellatur, cap. IX, 24. 25. 26. Obseruauit hoc iam b. IOAN. GEORGIUS DORSCHVS, (34) qui inter regulas LVI, quas de prophetarum interpretatione dedit, vigesimam ita concepit: *ab vna metaphora ad aliam nonnumquam transeunt, mox ad priorem redeunt.* Illustrat hoc exemplo *Es.* XXVII, 3--9. vbi *vineam* vocatur, v. 10. *sq. munita vrbs*, v. 13. *vineam* rursus. Scilicet ita Christi cognitione & amore abundabant, vt quasi non sat verborum haberent, quibus mysteria exprimerent. Hinc non vna, sed multifaria potius ratione, & sub variantibus emblematum figuris, pro diuersa rerum occasione, de eodem loquebantur, quo & nos, crebra lectione exercitati, in cognitione Christi maiores profectus fumeremus, & si forte non vnum, alterum tamen schema intelligeremus, sicque clauem ad totam rem cognoscendam haberemus. Ceterum placuit rotunda b. MARTINI GEIERI (35) ad hanc obie-

(34) *proleg. ad entheas S.* (35) *praelect. acad. in Esaias prophetias, reg. XX. p. 7 Dan. prophetam, p. 805. edit. 3.*

tionem retundendam responsio: *si constat, ait, de re ipsa, neminem scilicet Israelis esse principem inter archangelos creatos, sed solum increatum angelum foederis, seu Dei filium, aeternum verbum, merito tacemus de verborum usurpatione posituque, qui nobis idoneus alias fuisset visus.*

§. VII.

Sunt, qui nostrae de Michaele sententiae refragantes, ex iisdem illis, *de viro talari induto*, verbis aliud argumentum petunt, conceduntque, illum esse Dei filium, coll. apoc. I, 13 sq. ubi eadem hic forma adparuerit; sed tamen ex hoc ipso se demonstrare posse credunt, Michaelem filium Dei haud esse. Rem ita determinant. *Vir lineis indutus vestibus*, seu Christus, quum ex v. 10. Danielem manu tetigisset, v. 12. dicit: *sed princeps regni Persici stetit contra me unum ac viginti dies, quum ecce Michael, vnus ex principibus primariis venit ad me iuuandum.* Hic filius Dei de Michaele loquens ac dicens, solum sibi succurrisse Michaelem, Michael ipse esse plane nequit. Immo vero hoc dubium tantopere IOANNEM COCCEIVM, (36) interpretem praestantissimum, teste HERM. WITSIO, (37) habuit sollicitum, vt per eum, qui Danieli, lineis indutus vestibus, adparuerit, ipsum *spiritum sanctissimum* intelligeret. Quem multi sequuti in eam descenderunt opinionem, *Gabrielem* hic loqui, eumque *spiritum sanctum* esse: quin ipsum Gabrielem alibi quoque notare spiritum sanctum. Primas inter hos tenet celeberrimus quondam Bremensium theologus FREDERICVS ADOLPHVS LAMPIVS, (38) (quem propterea

C 2

nota-

(36) *commentar. ad h. l.* IV. tom. II. §. 16. p. 131.

(37) *miscell. sacris, exerc.* (38) *diff. VII. de spiritu sancto,*

5.

notauit castigauitque vener. 10. IACOBVS RAMBACHIVS) (39) h.l.tamen rectius sentiens. A qua sententia recte quoque recedimus. Etenim Christus quidem angelus in sacris vocatur & eorum ritu adparuit crebro, numquam autem spiritus sanctus. Est hoc etiam contra oeconomiam diuinam, siquidem filius tantum mittendus erat in mundum, id quod angeli, seu legati persona, notatum est; pater autem & spiritus sanctus mittunt Christum ad opus mediatoris rite peragendum. Quo ipso nihil potest esse clarius, si consideramus dictum *Esaiamum* XLVIII, 16. ועתה אדני יהיה שלחני ורוחו *nunc autem Dominus Deus misit me & spiritus eius, non spiritum suum*, vt vertit ob hypothesin suam 10. CASP. MERKENIVS. (40) Nihil vt dicamus, talia hic Gabrieli tribui, quae spiritui sancto haud sine quadam maiestatis diuinae laesione tribui possent. Etenim ipse dicit, sibi diabolum per XXI dies ita restitisse, vt finem suum adsequi haud posset, adueniente tamen Michael e ipsum praeualuisse, cap. X, 13. & v. 21. Confer, si placet, quae PRAESES (41) nuper monuit. Varia quoque sunt, quae in reliquis circumstantiis Coccejanae sententiae regerimus momenta. Primum quidem concedimus, v. 5. 6. Christum ipsum significari; at negamus, eum, qui v. 10. -- 13. Daniele m contactum adloquitur & insti-

cto, vbi tamen §. 6. in h. l. no- p. 30.
 bificum sentit, & in exercitat. (40) obseruat. criticis in
 ad psalm. XLV. exerc. III. p. passionem, cent. I. §. 97. p.
 120. 121. 312.
 (39) *diff. theol. qua Iesu Christi summa diuinitas, ex eius iuramentis per se ipsum demonstrata, sistitur*, ad §. 8. p. 22. sq.
 (41) in *dissert. de Michael archangelo, non creato, sed creatore, Iesu Christo*, §. 7. 8.

instituit, eumdem esse, qui potius angelus creatus videtur, & haud dubie Gabriel, coll. cap. VIII, 16. 17. 18. sq. IX, 21. Postea ipse labia attingit Christus, X, 16. quia non solum כְּדִמּוּת בְּנֵי אָדָם *secundum similitudinem filii hominis*, vti v. 18. כְּמַרְאָה אָדָם fuisse dicitur, sed & multum distinctus est ab illo, qui v. 5. 6. aderat, quia eius maiestatem maxime videtur Daniel veneratus. Praeterea fieri neutiquam potest, vt v. 13. de filio Dei intelligatur, quia ita sonat: *sed princeps regni Persidis stetit contra me, viginti & unum dies, ecce! Michael, vnus principum primorum, venit ad mihi auxiliandum & remansi ibi apud reges Persarum.* Ita sententiam Cocceianam soluit quoque HERMANNVS WIT- SIVS. (42)

§. VIII.

Pergamus ad dubia, quae ex noui testamenti locis formare, nobisque obiicere solent aduersarii. Primi argumenti, quod hic referre ac refutare debemus, haec est summa: non valere illum loci *Zach. III, 2.* cum *Iudae epist. v. 9.* institutum parallelismum. Obiicit hoc ANDR. KESLERVS, (43) idque inde demonstrare instituit, quod a Zacharia visio; a Iuda vero historia narretur. Eius tamen sententia peculiari hypothese Iunianae est opposita, nosque haud adeo ferire videtur. Eodem modo b. 10. FRANCIS-

C 3

CVS

(42) *miscell. sacr.* tom. II. saepe postea, vt 1729. recu- exerc. IV. §. 27. p. 135. fa. Subiecta etiam est THE-

(43) in *disp. inaug. de di-* ODORICI HACKSPANII *dis-* putatt. theol. & philol. *syllogae,* gatione, praeside IOAN. MA- in qua thesi I. §. 3. p. 566. in- IORE Ienae 1627. habita, ac uenit r.

5.

CVS BVDDDEVVS, (44) nondum euietum esse cenfer, Iudam apostolum ad locum Zachariae respexisse. Verum enim vero inter vtrumque magnus omnino est consensus contentusque. Idem vtrobiq; subiectum, ibi angelus Dei, hic Michael archangelus, Christus: Eadem disputatio, cum diabolo instituta. Similis caussa, scilicet & diaboli ecclesiam corrumpendi desiderium, & summa Christi cura pro ecclesia pura & intemerata conseruanda tuendaque. Denique vtrobiq; non suo, sed mittentis, nomine loquitur angelus: *inrepet te Deus, Satan!* Dum vero in vno illo Iudae locus a Zachariano discrepat, quod non de corpore Mosis sit sermo; inde sane contra nos haud peti potest ratiocinium nostraue sententia reuinci. Non enim semper in omnibus, iisque minutissimis, circumstantiis, duo loca parallela conuenire debent. Satis est, si in multis & maximis ea consensio inueniatur. Id quod modo ostendimus liquido. Egregius praeterea ex nostra sententia cum antecedentibus non minus quam consequentibus est nexus. Ostensurus enim apostolus, quanta sit conuiciorum indignitas, argumento a minori ad maius structo vtitur, eoque ex mente sententiaque b. BRANDANI HENRICI GEBHARDI (45) sequenti: *si ne princeps quidem ecclesiae bonam suam*

(44) in ecclesia apostolica, sus conueniunt, quum apud Iudam angelus creatus, apud Zachariam autem ipse Dominus, siue angelus increatus illi, haec verba proferat.

(45) in epistolam Iudae com-

cap. V. §. 8. p. 598. in institutionibus tamen theol. dogmat. lib. II. cap. II. §. 32. p. m. 411. *inrepet te Deus, Satan, Zach. III. 2. exstent, reliqua tamen non pror-*

suam caussam conuictis defendit, multo minus pseudoapostolos malam suam caussam conuictis tueri oportet.

§. IX.

Nec iure aliquis contra eamdem sententiam nostram regerere potest, posse tamen angelum creatum formalia Christi verba proloqui, ac sua facere, vti id fiat idemtidem, quando pii, a diabolo, malisue hominibus tentati, infestati- que, vsurpent illud, ceu tritum quoddam: *increpet te Deus, Satan!* Verum errat ille, nostro quidem iudicio, quam longissime, qui putat, scripturam non maiorem seruare *ἀγγελ- βειῶν*. Non est profecto, non est eius mos, vt ea, quae sanctissimus ac sapientissimus Iehoua in primo casu ad alium dixit, angelo alibi aliiue pio in iisdem fere circumstantiis ita quoque tribuat, vt ea in prima persona eloquatur. Potius, quae Dei sunt, Deo, quae hominis, homini, relinquit, ne in errorem inducantur simplices. Nihil vt moneam, illud angeli dictum hodie quasi in prouerbum abiisse, quare illud saepe adhiberi plane haud est mirandum. Et qui de *parallelismo scripturae* praeceperunt scriptores herme- neutici, solliciti monent rectissime, vt verum noui foederis sensum ex citationibus, e veteri testamento desumptis, praecipue quas ipse spiritus sanctus ostendit, probe hauriamus, indeque de vero dicti, siue historiae sensu iudicemus. Laudandae eam in rem sunt obseruationes, quas summe reue- rendus IOAN. IACOBVS RAMBACHIVS, (46) praeceptor omni

commentatione, part. II. n. 9. 368. sqq. & *obseruationibus* p. 218.

(46) *institut. hermeneut. rae*, in *exercitat. hermeneut. sacrae*, lib. II. cap. IX. §. 6. p. §. 4. sqq. p. 213 sqq.

omni veneratione prosequendus, ea de re dedit luculentissimas.

§. X.

Vnum omnium maxime praecipuum est dubium, quo multi contra nos insurgunt, rati, demonstrari inde posse, quod si non generatim in omnibus, vbi Michaelis mentio iniicitur, in *Iudae* tamen epistola v. 9. vnde obiectio haec est desumpta, creatus quidam angelus intelligatur. Verba haec sunt: ὁ Μιχαήλ ὁ ἀρχάγγελος, ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ Μωσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κέρισιν ἐπέ-νεγκεῖν βλασφημίας, ἀλλ' εἶπεν· ἐπιτιμήσαι σοι κύριος, *Michael archangelus cum contra diabolum contendens disceptaret de corpore Moysis, non ausus est iudicium maledictionis proferre, sed dixit: increpet te Dominus.* Quae praecipue in controuersiam veniunt graeca verba, non vno eodemque modo transfundi solent. Vulgo redduntur: *non ausus est iudicium blasphemiae ferre, siue proferre*: vbi tamen notandum, genitiuum obiectum indicare, vt idem sit ac *de blasphemia*: praecclare hoc obseruantibus ABR. CALOVIO (47) & celeberrimo CHRISTIANO STOCKIO. (48) FRANCISCI autem IVNII interpretationem: *non ausus est illi impingere notam maledicti*, ab HERM. WITSIO (49) aliisque approbatam, BRANDANVS HENR. GEBHARDI (50) reiicit, ceu minus adcuratam. Monet enim, κέρισιν βλασφημίας plus significare,

(47) *bibl. illustr.* h. l. exerc. IV. passim.

(48) *obseruat. philol. crit.* (50) in *epistolam Iudae*
& *exegeticis ad nouum test.* commentatione, part. II. §. 47.
h. l. p. 1533. p. 230.

(49) *miscell. sacr.* tom. II.

re, quam notam maledicti, aut verbum blasphemum. Esse enim κέλευσεν sententiam iudicis. Genitium βλάσφημας id notare, quod per κέλευσεν definitur & decernatur, maledictum. Docet porro, Petrum id vocare βλάσφημον κέλευσεν, sumere scilicet βλάσφημον non active, sed passive. Et vero conferendum esse illud Petri πρὸς κέλευσεν, praeter dominum, vel in praeeiudicium domini. Sed ad ipsum pergamus dubium. Perhibent, haec verba nulla ratione in filium Dei quadrare, quum ipse fit creator diaboli & victor ac conculcator, cuius itaque persona indigna sit talis oratio. Et cur, pergunt, ipse, si fuisset, Christus, contra malum genium sententiam iudicis, eamque damnatoriam, proferre haud potuisset? Quibus duas rationes adiungunt. Altera est, quod Christo, etiam secundum humanam naturam, omnem iudicandi potestatem a patre datam esse legamus; *Matth. XXVIII, 18. Io. V, 22. act. XVII, 31.* Altera vero est, quod alibi Christus aperte illi maledixerit *Ioan. VIII, 44.* & denique illum in extremo die aeterno fit supplicio adfecturus. Igitur, concludunt, necessarium, longeque clarissimum est, angelum creatum praeterea que nullum, hic intelligi. Sed bona verba quaeso! Scimus quidem, plurimos & tantum non omnes, ecclesiae nostrae interpretes, nodum hunc non soluisse, sed secasse, atque his verbis inductos duos Michaelés, vnum Christum, angelum ἀκτιστον, alterum creatum, qui omnibus praesit angelorum ordinibus, esse & nominari, sibi persuasisse. Nominatim produco, qui dubium hoc inexpugnabile putauerunt, theologos nostrae ecclesiae longe optimos, HENR. HOEPFNERVM, (51) IOAN. CONRADVM DANNHAVE-

D

RVM;

(51) *locis theologicis*, loco VII. 21. p. 144.

RVM, (52) CHRISTIANVM CHEMNITIVM, (53) & clariss. HENR. ANDR. WALTHERVM. (54) Accedit ex reformatis ANTONIVS GRELOTVS. (55) Sed tamen licet haec aliaque tantorum virorum nomina omni veneratione prosequar; quum tamen vt in aliis studiis, sic & in hermeneutico, omnium fere praestantissimo, praeiudicia, ceu veritatis impedimenta primaria, sint eruenda: libere, at modeste, meam hic sententiam dicam, dum hanc obiectionem rationibus enervabo. Interioris philologiae cognitio statim responsonem haud contemnendam suppeditabit, scilicet illud *ὁ πολυῶν* ex graecismo hic esse exponendum, idem vt significet ac *nolle, indignum putare*: quam significationem THOMAS GATAKERVS, (56) Anglus, litterarum graecarum princeps, adstruxit. Ad haec saepe verbum *πολυῶν* per *pleonasmum*, graecis elegantissimum, ponitur: vti *Matth. XXII, 46. οὐδὲ ἐτόλμησέ τις ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπερωτήσαι αὐτὸν οὐκέτι*, & *Ioan. XXI, 12. οὐδεὶς δὲ ἐτόλμα τῶν μαθητῶν ἐξετάσαι αὐτὸν*, hunc significatum esse adstruxit DAN. HEIN-
SIVS,

- (52) in *diff. theol. qua διὰ λέξις angelica inter Michaelem archangelum & antagonistam diabolum ex Iudae v. 9. exhibetur*, Argentorati 1666. recusa 1689. §. 6. 1653. posit. 2. p. 11. qui etiam putat, indignum fuisse Christo, vt cum angelis certet.
- (53) in *Michaelis archangeli cum diabolo de corpore Mosis certamine ex Iudae v. 9. disput. inaug. delineato*, Ienae 1653. p. 141.
- (54) *exegefi epistolae apost. Iudae, v. 9. p. 105.*
- (55) *prodromo in D. Ioan. apoc. p. 141.*
- (56) in *cinno, seu aduers. miscell. cap. IX.*

SIVS, (57) ὁ πᾶν, qui & loca illa ita vertenda contendit: *nemo vero eum interrogabat.* Idque, vt multis videtur, non improbe. Non enim ausus negatur, ac si id facere non debuissent; sed actus, quod non opus videretur, vt in re, omnibus iam nota discipulis, Iesum scilicet reuera esse Mes- siam, ex ipso quaererent. Videndi quoque hac de obser- uatione CAROLVS LE CENE, (58) & philologus ac theolo- gus Hamburgensium celeberrimus, IOAN. CHRISTOPHO- RVS WOLFIUS. (59) Vtra verbi τολμᾶν significatio magis adrideat & eligatur, nihil hic differt, certe Christo haud in- digna adparebit, sed recta erunt omnia. Prior hunc fundit sensum: *noluit Michael indignumque putauit contra diabo- li blasphemias multum respondere, iudiciumque condemna- tionis proferre.* Posterior significatio hanc reddit versio- nem: *iudicium condemnationis contra satanam haud protu- lit.* Vltimae versioni fauent duo loca parallela. Alter est *Zach.* III, 2. vbi, quum similis historia narratur, itidem an- gelus foederis, idemque Iehoua, Christus, simpliciter dicit: *יגער יהוה בכ השטן ויגער יהוה בכ increpet Iehoua te, Satana, increpet, inquam te.* Nihil autem monet scriptor propheta, quod iudicium blasphemiae proferre non ausus fuerit, sed simpliciter, quod id haud protulerit. Qui locus eo magis nostri huius verbi τολμᾶν interpres esse debet, quo magis constat, ipsum esse nostro parallelum; ceu su- pra §. 8. monuimus, & a PRAESIDE (60) alibi adsertum est.

D 2

Alter

(57) *exercitatt. sacris*, p. 237. (59) *curis philol. & criti- cis in IV euang. & actus apost.*

(58) *in proiet d'une nou- p. 997.*
uelle version françoise de la (60) *diff. de Michaele arch- an-*
bible, p. 590.

Alter locus est II *Pet.* II, 11. qui nostro Iudae loco semper habetur parallelus, & quamuis de angelis creatis tantum loquatur, de quibus id potius dici posset, nihil tamen de illo *τολμᾶν* habet, sed tantum *ὄν φέρουσι*, *non proferunt*, inquit, *κατ' αὐτῶν παρὰ κρηρῶν βλάσφημον κέσιν*. Sic & beatus Argentoratensium theologus, IOAN. CONRADVS DANNHAEVERVS, (61) qui *non voluit*, ait, *illius blasphemias iudicio blasphemiae iustae, hoc est, nocementi famae, remunerari, licet potuisset*. Hic subit mirari, quod quum tam probe loquutionem illam *ὄν ἐτόλμησε* exposuerit DANNHAEVERVS, nullum vt remanere posset dubium, de Christo sic admodum commode verba intelligenda; tamen antea eam, ceu causam, adlegauerit, cur Christus hic intelligi nequeat. Sunt alia, quae ex philologia in praesentia monere visum fuit. HERMANNVS WITSIVS, (62) vir prorsus insignis, vertit nostrum locum: *non sustinuit, non induxit animum impingere ipsi notam maledicti, id est, ultionem maledicendo sumere*, & postmodum plura & egregia huius significatus exempla adducit ex EVRIPIDE & PLATONE. (63) Quae & larga manu suppeditat IO. CASPARVS SVICERVS, (64) qui & ipse in nostram sententiam abit. Rem quoque acu tetigit clarissimus apud Ienenses philologus, CHRISTIANVS STÖCKIUS, (65) quando monet, *τολμᾶν* notare *generatim inducere*

- angelo, non creato, sed creatore, Iesu Christo*, §. 10. p. 29. sq. exerc. IV. p. 123.
 (63) *l.c.* §. 28. p. 136.
 (61) *dissert. theol. qua de λέξις angelica inter Michaelem archangelum & antagonistam diabolum exhibetur*, §. 10. p. 12. (64) *thesauro ecclesiastico*, tom. I. p. 1276. sq.
 (65) *in clauae linguae sanctae noui test.* p. 989.
 (62) *miscell. sacr.* tom. II.

cere animum, quacumque id fiat ratione, nostroque speciatim loco id velle significare censet. Haud omittendum hic duco, apud Latinos quoque verbum audeo hoc significatu apud probatiores auctores haud raro occurrere. Ita sodes, si originem quaeras, idem est, atque si audes, hoc est, si vis, ceu ex M. TVLLIO CICERONE & DONATO constat, (66) a libique pro velle sumi item est obseruatum. (67) Sed si vel maxime notionem: non ausus est, retinendam contendas, esto illud. Neque enim plurium rationum defectus nobis est. Notes itaque generatim, quod ea de causa Christus iudicium blasphemiae proferre non ausus fuerit, quia tum Zach. III, 2. tum in nostro Iudae loco, ceu angelus, id est, legatus, a Deo patre ad hunc actum missus, idemque mediator & intercessor, consideratur, qui rem illam apud Zachariam cognoscere, & apud Iudam Mosen terrae mandare debeat. Placet quaedam summorum virorum ad hos locos cogitata, pia ea, ideoque magni facienda, adponere. Quod EVSEBIUS HIERONYMVS (68) ad priorem tantum locum obseruauit, merito de ambobus valebit: Dominus de altero domino loquitur, non quod ipse dominus, qui loquitur, increpare non possit, sed quod ex vnitae naturae, quum alter increpauerit, increpet ipse, qui loquitur. Hieronymianis his verbis vener. CHRISTIANVS BENED. MICHAELIS, (69) praeceptor pio mentis cultu aetatem colendus, haec praeclara subiungit:

D. 3. sed

- (66) conf. thesaurus erudit. scholasticae BASILFABRI per CHRISTOPH. CELLARIUM & ANDREAM STYBELIUM adactus, voce sodes. (67) l. c. verbo audeo. (68) commentar. ad Zach. III, 2. (69) notis ad biblia Ebr. Zach. l. c.

sed modestiae admirabilis significationem insuper verba habent, coll. Iudae v. 9. & angelum hunc, ut mediatorem pro suis intercedentem, proponunt, ut supra cap. I, 12. coll. Iobi XXXIII, 23. Eximie quoque HERMANNVS WITSIVS: (70) non, inquit, quod timuerit diabolum, sed quod ex decoro omnia agere voluerit, personam angeli, quam susceperat, rite tueri, diabolo se dissimillimum demonstrare, & hominibus, quibus haec erant patefacienda, patientiae exemplar relinquere. Et paullo post: (71) non sustinet ipse sententiam conuicii proferre aliter, quam postulando iudicium patris. Nimirum quia filius nihil potest dicere & facere, nisi quod audierit patrem dicere & facere, Ioan. V, 29. 30. ratio est, non minoritas, sed unitas. - - Adeo in tota hac re nihil est, quod infra praestantiam filii Dei sit. Non possumus nobis temperare, quin, quae BRANDANVS HENR. GEBHARDI, (72) iam saepe a nobis laudatus, habet cogitata, breuiter strictimque recenseamus: humanae, ait, naturae, quae Deo minor, signum est, quod οὐκ ἐτόλμησε τῷ διαβόλῳ ἐπενεγκεῖν κέλευ. Atque παραφράζει: non ausus est, tamquam iudex, maledicta in magistratum conuicere, quum id solius Dei sit, a quo magistratus dependet. Erat enim Michael διακρινόμενος, quod notat talem, qui sub iudice contendit. Syrus hanc emphasim expressit in מרמא quod est: ausus est cum auctoritate rapta sibi non conueniente, I Tim. II, 12. usurpatur pro ἀυθεντεῖν, auctoritatem usurpare. Sic FRANCISCVS IVNIVS (73) simili modo rem ita sibi

(70) *miscell. sacr. tom. II. commentatione, part. II. §. 47. exerc. IV. §. 7. p. 123. sq. p. 230.*

(71) *l. c. p. 124.*

(73) *notis ad h. l. Iudae.*

(72) *in epistolam Iudae*

concipit, continuisse se Christum in dictis factisque, neque in conuicia erupisse, vt serui humilitatem, qua semper vsus fuerit, dum missus sit ad patris sui voluntatem perficiendam, ostenderet. Hunc in finem similem locum adfert, vbi itidem se continuerit *Zach. III, 2.* parallelum illum. Ego addiderim locum *Matth. IV*, vbi Christus, a malo genio tentatus, in responsionibus nil quidquam iudicii illi impingit, sed v. 4. 7. placidissime respondit, & tandem v. 10. *apage*, inquit, *Satana*. Varias quoque, partimque alias, rationes tradunt IO. COCCEIVS (74) & PETRVS VAN HOEKE, (75) ob angustum spatium omittendae. Superfunt adhuc variae caussae, quas tradunt, qui hic non Christum, sed creatum angelum, intelligi credunt. Illi enim itidem caussam quaerere debent, cur angelus, quem fingunt, creatus, tale iudicium proferre haud fuerit ausus. Prior est, quod, etiamsi diabolus a Deo creatore defecerit; bona tamen adhuc fuerit res creata. Hanc rationem adlegat b. IOAN. GERHARDVS, (76) minime placentem. Posterior ratio est, quod *meritus quidem diabolus fuerit maledictum, sed per archangeli os blasphemia exire non debuerit*, quae mens sententiaeque est EVSEBII HIERONYMI. (77) Hanc sententiam ex pontificiis etiam FRANCISCO DE MENDOZA (78) & DIDACO DE

BAEZA

(74) *commentar. ad Zach. III, 2.* & in *epist. Iudae v. 9.* nec non in *commentario in poster. epist. Petri*, p.

(75) in *der zergliederten auslegung der 12 kleinen propheten, ad Zach. III. 2.* p. 146.

(76) in *adnotat. postumis*

in *epistolam Iudae*, p. 28. &

(77) *comment. ad Tit. cap. III.*

(78) *commentar. in lib. I. regum*, tom. I. p. 101.

BAEZA (79) placere notat b. IOAN. ERNESTVS GERHARDVS. (80) Meliorem his suppeditat IO. CONR. DANNHAVERVS, ipse creatum intelligens: *sane maxima*, inquit, *archangeli mansuetudo inde adparet, quod in re licet grauissima & caussa iustissima, aduersario satanae notam maledicti impingere noluerit. Sciebat, quod maledictis & conuiciis Dei gloria non defendatur. Scimus quoque diaboli proprium esse, pugnare armis blasphemiae & conuiciorum. Archangelus vero iudicium illi pronuntiare non debet, quippe qui non in manu & potestate sua habet aduersarios suos, quique iure, auctoritate & viribus non valet ad sententiam exsequendam, igitur etiam de corpore Mosis secum disceptanti poenam exigere non erat constitutum, sed ad suum tempus reseruum.* Sed cur tot aliorum loca hic sunt accumulata? Ut in re difficili aliorum doctissimorum placita laudaremus, quibus, quod hic a quibusdam fingitur, insuperabile dubium, clare aperteque & vario quidem diuersoque modo, solueretur, ideoque veritas in apicem produceretur. Denique ad rem forte faceret, si dicamus, Michaellem hoc ex sapientia facere noluisse. Si enim probabile est, quod IO. CONR. DANNHAVERVS, (81) & HERM. WITSIVS (82) censent,

(79) *commentariis allegoricis & moralibus de Christo in vet. test. figurato*, p. 161. *archangelum & antagonistam diabolum ex Iudae v. 9. exhibetur*, §. 18. *scimus quoque,*

(80) *in analectis ad patris IO. GERHARDI adnot. postumas in epistolam Iudae*, p. 28. *inquit, diaboli proprium esse, pugnare armis blasphemiae & conuiciorum.*

(81) *dissert. theol. qua de angelis angelica inter Michaellem* (82) *miscell. sacris, tom. II. exerc. IV. §. 7. p. 123.*

sent, diabolum plurimas contra Iehouam ac speciatim Michaellem iam euomuisse blasphemias: sine dubio multo plura conuicia contra eundem perinde ac Deum prolaturus fuisset, si Michael iudicium blasphemiae vibrasset. Admodum itaque sapienter prudenterque se in praesens maledictis abstinuit.

§. XI.

Nouo argumento, an valido, videbimus, nobis quidam resistunt, dicentes, licet vox ἀρχάγγελος semper tantum in singulari occurrat, non tamen sequi, illum vnicum esse, & quidem Christum. Praeterea dant instantiam ex *Matth.* XII, 23. vbi *Beelzebub* dicitur ἀρχὸν τῶν δαιμονίων. Quemadmodum autem angeli mali habent ex suo ordine vnum principem omnium, eumque creatum: ita boni eodem modo vnum creatum, omnium reliquorum angelorum, thronorum & dominationum, principem, habere possunt. Ita b. IOAN. REINHARDVS HEDINGERVS, (83) vir pius & doctus. At vereor ego, vt in hoc ratiocinio vlla sit consequentia. A malis enim ad bonos haud possumus argumentari, siquidem mali ob lapsum & malam indolem non possunt Christum habere & agnoscere pro suo principe & capite: vt ex rei natura id est clarissimum, nec disputatione eget. Boni tamen id facere possunt, & ex eo reuera faciunt, quia in scripturis Christus vocatur *angelorum caput*, veluti *Col. I.* 10. Ad haec nos non ex vnica hac voce, a ceteris quasi abrupta, argumentum ducimus, Christum esse archangelum, sed quia *Iudae* v. 9. ex parallelismo cum *Zach.* III, 2. de Christo agere debet, consequitur, vt hic Christus sit

E archan-

(83) *notis ad I Theff. IV, 16. in nouo testam. germ.* 8)

archangelus bonorum angelorum, exfertiflime vocatus. Et hac nostra hypothesi adsumta, adposite illa potest ad locum I *Theff.* IV, 16. adplicari. Optimum autem pro nostra opinione praesidium forte fuerit, si dicamus, angelis bonis esse non posse archangelum creatum, quia nullus eorum super omnes reliquos dominium habere potest. Dominium enim illud ex lapsu tantum potest oriri. At vero haud sunt lapsi. Non ergo vnus angelus creatus omnibus reliquis potest dominari, iisque mandata dare. Sed Christus eorum potest esse dominator, quia eorum est creator & Deus adorandus. Igitur apud malos angelos vnus eorum omnium potest esse princeps & dominus, quia ob lapsum apud eos datur eiusmodi dominium. Perinde, vti apud homines ante lapsum non fuisset dominium, sed omnium iucunda aequalitas & harmonia existisset, caputque suum & principem Deum tantum agnouissent, quum post tristem eheu! lapsum multo aliter habeat, dominio hominum in homines sic introducto. Sed hac de re pluribus agitur in *iure naturae*.

§. XII.

Aliam obiectionem contra ἀρχαγγέλου vocem profert b. EVSEB. HIERONYMVS, (84) eos, qui *Dan.* X, 13. השרים הראשנים principes primi vocentur, esse archangelos. Similiter IO. FECHTIVS (85) manifestam plurium angelorum nominationem hoc loco inuenit. Addo IO. CONR. DANNHAVERVM. (86) Verum sententia illa prouenit ex loco illo

(84) *commentar. in Dan. syllogen, disp. X. §. 4. p. 181. X, 13.*
 (85) *lectionibus theol. in*
 (86) *diff. theol. qua διάλε-*
 ξίς

illo Danielitico, minus recte intellecto: de quo, quae §. I. monuimus, si pensitentur, alium nobis conceptum formare poterimus. Sufficiat, hic dixisse, *principes primos* esse angelos primorum ordinum, quos ne utiquam negamus. Quod vero pluralis ἀρχάγγελοι sit ἄγγελος, nemo est, qui ignoret.

§. XIII.

Sunt & alia, quae laudatus IO. FECHTIVS (87) contra sententiam, vnum esse archangelum eumque Christum, efformauit dubia. Est vero primum: *ipsum ut angeli, ita & archangeli, nomen ordinarie angelum creatum notare, a quo significatu sine graui ratione discedendum non esse.* Sed vti primum clarissimum est & sine controuersia: ita posterior in controuersiam venit: vnde nec dici potest, ordinarie archangeli nomen creatum denotare. Tum vero id valeret, si loca, quae extra dubium de creato archangelo agerent, proferri possent. Maxime autem proprie per archangelum Christum intelligimus, quia tum alibi Christus quam saepissime angelus vocatur, tum praecipue talia hic adsunt, quae impediunt, quo minus de alio, quam Christo, haec intelligere possimus. Secundam obiectionem ita pro-

E 2

po-

ξίς angelica inter Michaelem archangelum & antagonistam diabolum ex Iudae v. g. exhibetur, §. 5. qui nominantur, inquit, *principes primarii*, illi graeci videntur recte dici posse ἀρχάγγελοι. Nescio itaque, quo iure IOAN. FECHTIVS l. c. §. 4. p. 180. dicere

potuerit, praeceptorem suum DANNHAVERVM, vnum tantum archangelum, eundemque increatum, filium Dei, recepisse. Vide quoque, quae ex DANNHAVERO notabimus §. 14.

(87) l. c. §. 4. p. 180. 181.

ponit: *archangelus ille proprio nomine Michael vocatur, quod nomen non Deo, sed creaturae, vel homini, vel angelo, proprie competit, quippe ei grammatice proprium. A qua proprietate longe minus sine grauissima ratione recedendum est.* Haec ex eo promanauit sententia, quod multi statuant, nomen hoc significare vel *quis est, sicut Deus?* vel *qui est sicut Deus.* Verum nos adstruximus, nomen hoc proprie notare: *quis est sicut hic Deus?* ideoque in sua emphasi & dignitate praeter Deum tribui posse nemini. Praeclare itaque in Christum hoc nomen quadrat. Omissis ceteris, quae suo loco occurrunt soluta, aliud eius dubium proponemus. (88) *Si dantur, inquit, angelorum ordines, ut reuera dantur, dantur & archangeli.* Fateor, me vim huius argumenti non perspicere. Id scio, varios angelorum ordines sacris in litteris proponi. Id & ipsi supra §. 1. & §. 12. largiti sumus. Sed varios propterea esse archangelos, nec consequi statuo, nec in sacris litteris inuenio. Et cur, si reuera varii essent archangeli, I *Theff.* IV, 16. diceretur ἐν Φωνῇ ἀρχαγγέλου, nisi vnicus esset, ille scilicet, qui postea vocatur Deus, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ; Cur non potius dictum fuisset: ἐν Φωνῇ ἀρχαγγέλων;

§. XIV.

Vnicum adhuc, quantum scio, contra archangelum increatum, dubium reliquum est. FRANCISCVS nempe IVNIVS, (89) quem sequuti sunt IOANNES PISATOR, (90)

10.

(88) in ipsa *disp.* X. §. 11. *operum*, p. 1292.

p. 174.

(90) *analyſi logica* h. l.(89) *notis* in h. l. tom. I.

IO. GERHARDVS, (91) IO. CONR. DANNHAVERVS, (92) aliique, nomen *archangeli* duplici ratione accipi posse statuunt, *vel quasi significetur, hunc esse archangelum, tamquam ceterorum principem, vel quasi hic Michael sit vnus ex archangelorum numero par reliquis: uti DANNHAVERVS loquitur: qui posteriorem sententiam suam fecit, eamque in rem sequentes tres rationes producit. Prima: quia non dicitur ἀρχων ἀγγέλων, sed archangelus, neque enim haec sunt synonyma, sicut in simili archidux Austriae esse potest, qui non est ἀρχων omnium ducum; Et contra potest esse ἀρχων omnium ducum, rex nimirum, qui duces sub se habet, qui tamen non est archidux. Sed haec distinctio minus est fundata. Praeterquam enim, quod in sacris haud inueniatur ἀρχων ἀγγέλων, omnium confessione philologorum vox ἀρχάγγελος idem notat. Quam in rem vel vnicum eumque tritisimum, adducam GEORGIVM PASOREM, (93) qui non tantum id nominis vertit: princeps angelorum, sed & ex ἀρχὸς, idem, ut ait, quod ἀρχων, princeps, deducit: uti IO. CASP. SVICERVS (94) ex ἀρχων & ἀγγελος. Notandum praeterea, illud ἀρχων si in compositione nominibus praeponeatur, non solum primam dignitatem, sed praesidium etiam & imperium in alios significare. Exempla prostant mul-*

E 3 ta,

(91) adnotat. postumis in *epist. Iudae*, p. 28.

(92) *diff. theol. qua διὰ λέξεως angelica inter Michaellem archangelum & antagonistam diabolum ex Iudae v. 9. exhibetur*, §. 5.

(93) *lexico graeco-lat. in nouum test.* col. 13. editionis, quae studio & labore *cel. CHRISTIANI SCHOETTGENII* prodiit.

(94) *lexico graeco-latino*, hac voce.

ta, veluti ἀρχιποιμὸν, vti itidem Christus vocatur I Pet. V, 4. ἀρχιερεὺς, princeps sacerdos, ἀρχέλαος, populi rector: vti apud Dorienses tribules vocabantur, ἀρχηγέτης, ἀρχηγός, praefes, princeps, dux, ἀρχιτέκτων, & innumera alia exempla. Id etiam ipsa docet vox, quae compositionem facit, ἀρχων. Etenim secundum GVIL. BVDAEVM (95) ἀρχεῖν est praesse & imperium habere, vnde ἀρχων priuato nomine peculiarique dicebatur ὁ ἡγεμὼν καὶ πρῶτανις αἰθνήσι, ἐπώνυμος τῶν ἀρχόντων, a cuius nomine fasti perscribebantur, vt a consulum Romae. Is ἀρχων ita praerat iudicibus iudiciorumque moderator erat, vt Romae praetor. Praeterea simile illud b. DANNHAVERI, (quod ex sermone humano, saepe non satis fundato, desumptum est, quum contra diuini semper sit adcuratissimus) egregio, eoque omni exceptione maiori, exemplo reuincere poterimus. Qui enim Marc. V, 35. 36. 38. & Luc. VIII, 49. ἀρχισυναγωγός vocatur Iairus: (ebraeis ישיבון שני dictus) ille Luc. VIII, 41. ἀρχων τῆς συναγωγῆς dicitur. Quae obseruatio totam hanc obiectionem dirimit. Altera obiectionis est: licet scriptura nusquam archangelos numero plurali nominet; sed vt hic Iudae v. 9. ita & I Theff. IV, 16. archangeli numero singulari meminere, non tamen necessario Christus intelligitur. Ibi enim a Christo distinguitur archangelus, tubicen & Christus. Quod ad prius adinet, notabile est, vt diximus, quod eo loco, vbi, si essent, vel maxime nominandi erant plures archangeli, tamen vnus tantum mentio fiat, qui deinde Θεός, Deus, vocatur: vnde causam habemus statuendi vnicum tantum archan-

(95) commentariis linguae & col. 187.
graecae, col. m. 160. lin. 41. sq.

archangelum. Ceterum posteriori loco non distingui Christum tam clarum est, quam omnes confitentur, eum ibi per Deum indicari: ut infra §. XX. & XXI. dicemus. Ad denda denique tertia obiectio: *si maxime quis locum Dan. X, 13. de filio Dei, & non de angelo creato, interpretari velit, uti omnino exponendus est; manet tamen, Michaellem esse unum ex archangelorum numero, sed primum.* Ad quam responsionem habes §. I.

§. XV.

Porro quidam aiunt, Iudam in epistola sua aliis semper Christum designare nominibus, numquam vero ipsum vocare angelum, unde haud probabile esse putant, per Michaellem archangelum Christum ab ipso innui. Confideremus vero, quam brevis sit epistola, commata tantum XXV continens: in qua & vix alibi occasio de Christo loquendi occurrit. Hoc vero loco admodum commode Christum *Michaellem* archangelum vocat, quia de angelis generatim loquebatur v. 6. unde ad eorum principem & caput transit.

§. XVI.

CHRISTIANVS CHEMNITIVS, (96) theologus eximius, indignum Christo fuisse putat, si cum angelis malis concertaret: ideoque Michaellem hunc filium Dei haud esse concludit. Sed dudum ante huic obiectio occurrat reposuitque IVNIVS, (97) Christum hic sese demisisse: vti

(96) in *Michaelis archangeli cum diabolo de corpore* ne II. p. 11.
 (97) *notis ad b. l. tom. I. Mosis certamine ex Iudae v. g. oper. p. 1292. disp. inaug. delineato, positio-*

vti postmodum a diabolo fuerit quidem tentatus; superior tamen manserit.

§. XVII.

Nec Mosen ab ipso Deo sepultum esse contendunt quidam, putantes, angelorum id ministerio, quo usus fuisset, factum. Ita plurimi patres, & ex nostris IO. ERNESTVS GERHARDVS (98) statuere videntur. Eodem modo nostram sententiam negat b. IO. ANDREAS SCHMIDIVS. (99) Apertum est, eam sententiam ex Michaelis, ceu angeli creati, conceptu enatam esse. Et quum vnus adfuerit creatus, (loquor ex eorum hypothesi) statim plures sibi concipiunt. Equidem huic sententiae obstare video *Deut.* XXXIV, 5. 6. וימת שם משה עבד-יהוה בארץ מואב על-פי יהוה ויקבר אתו *ita Moses, seruus Domini, mortuus ibi est, in terra Moabitica, prout dixerat Deus. Sepeliuit autem illum.* Vbi id ratio dicit, ἀπὸ κοινῶν in verbo *sepeliuit* subaudiendum esse Iehouam. Itaque ipse Deus illum sepeliuit, ille scilicet, qui & Michael vocatur, neutiquam creati angeli, licet forte angelorum comitatu fuerit ipse circumdatus. A qua proprietate significationis sine grauisima ratione recedere numquam licet.

§. XVIII.

Par esset, vt in praesens miram illam cel. Helmstadiensium philologi HERMANNI VON DER HARDT (100) sententiam

- (98) *diff. th. de sepultura* §. 62. praecipue.
Mosis. (100) in *progr. festo Michaelis publicato*; nec non in
 (99) *dissert. theol. exegetica exhibente mortem Mosis, hist. reform. litteraria, pro-*
ex Deut. XXXIV. expositam, leg. p. 45.

tentiam sub examen reuocarem : quod nullibi fieri memini. Statuit namque *Serubabelem*, Michaellem esse primum, Iudam vero *Maccabaeum*, alterum Michaellem. Diabolum, quocum Michael contendisse legitur *Iud. v. 9.* itidem esse homines, inimicos scilicet Serubabelis, rei publicae iudaicae restitutionem impediētes, Bislamum scilicet, Mithredatum, Tabelem, Rechumum, ceteros. Eamdem sententiam, quod mireris, IO. ANDR. SCHMIDIUS (1) suam fecit, & magis exornare studuit: uti id palam indicat, quum HARDTIVM eam ob sententiam laude adficit. Quantum huic sententiae pretium sit statuendum, alibi, si Deo visum fuerit, FRAESES forte exponet. Ut hoc ὡς ἐν παρόδῳ moneamus, summe reuer. GVSTAVVS GEORGIVS ZELTNERVS (2) per schema illud *apoc. XII, 7* sqq. reformationem intelligit: unde in adplicatione sequi videtur, ut per Michaellem *Luzberum*, per *angelos* eius, fideles parastatas, per *draconem* autem antichristum & denique per *huius angelos* papae defensores intelligat. Quam sententiam theologis diiudicandam relinquimus.

§. XIX.

Sed alia ratione nostram de loco Iudae sententiam infringere conabuntur, qui pro creato angelo hic pugnare instituunt. Etenim quod Iudas v. 9. de Michaele dicit: id *Petrus* in parallelo loco *II Pet. II, 11.* de angelis pronuntiat generatim. Verba Petrina ita sonant: ὅπου ἄγγελοι ἰσχυροὶ καὶ δυνάμει μείζονες ὄντες, ἐν φέρουσι κατ' αὐτῶν παρὰ κενῆς βλάβης

F Φημον

(1) *diff. cit.* §. 60. *tion, und wird cap. 14. zum*
 (2) *in bibliis germ. Altor-* *vorspiel dessen, was c. 20 weiter*
sienibus, ad h. l. dieser Streit, *erzæhlet wird, hier kürzlich*
ait, ist die gefegnete reforma- *berühret, vergl. c. 19, 11 sqq.*

Φημον κελσω. Notandum antea, βλάσφημον κελσω conueni-
re cum κελσει βλασφημίας Iud. v. 9. quod est, (vt supra §.
X. notauimus) *iudicium de blasphemia*. Itaque in nostro
loco βλάσφημον non sumendum actiue, sed passiuē. Quum-
que dicitur παρὰ κελσω, id *praeter dominum*, vel in *praeiudi-*
cium domini, optime notare posse BRANDANVS HENR.
GEBHARDI (3) existimauit. Praeterea κατ' ἀντιῶν denotari pu-
tauerim, *contra ipsos*, sc. δόξας & κυριότητα, quae v. 10. erant
nominata: vti bene IO. MARCKIUS. (4) Hoc modo per
κυριότητα *quiuus magistratus*, *etiam inferioris ordinis*, per
δόξας vero, qui in *summis sunt honoribus*, intelliguntur. Ita
HERM. WITSIUS: (5) cum quo facit IO. FRANCISCVS
BVDDEVS. (6) Ad quos autem in vtraque epistola respi-
ciant apostoli, varie a variis disputatur. Multi ad *Gnosticos*:
de quibus aiunt, quod obedientiam magistratibus ciuilibus
praestandam negauerint, quin eundem blasphemauerint: vt
CAMPEGIUS VITRINGA, (7) & BVDDEVS, (8) quomodo
PETRVS DANIEL HVETIUS (9) *Petrum* aequē in *II ep.* ac
Iudam Simonem & Nicolaum, ipsorumque discipulos infe-
ctari putat. Conf. quoque IOAN. MARCKIUS. (10) Quum
his

(3) in *epist. Iudae com- tematibus Leidenibus*, p. 478.
mentatione, part. II. §. 47. p. 230.

(4) *exercitationibus mi- scellaneis, siue selectarum dis- putationum atque orationum fasciculo*, disp. VII. ad h. l. Pe- tri, p. 361. & 366.

(5) *commentario in epist. Iudae*, §. 21. ad h. l. in *mele-*

(6) *ecclesia apostolica*, cap. V. §. 8. p. 595.

(7) *obseruat. sacr.* lib. IV. cap. IX. §. 22. sq. p. 964. sqq.

(8) l. c. p. 597.

(9) *demonstratione euang.* prop. I. §. 14. p. 41.

(10) l. c. p. 363.

his praesuppositis locus Petri rectius intelligi queat: iam non difficulter respondemus. Namque nondum sequitur, Michaellem debere esse creatum. Potest enim aliquid Christo, potest & id alibi angelo tribui. Clarum quoque, multisque a vener. IO. IACOBO RAMBACHIO (11) probatum, in sacris saepissime eadem Christo & fidelibus adscribi, easdemque de vtrisque phrasas, adhiberi. Vt vero Christus etiam est vocaturque saepissime $\gamma\alpha\lambda\lambda\alpha\sigma$ *angelus*, immo & $\alpha\rho\chi\acute{\alpha}\gamma\gamma\epsilon\lambda\omicron\varsigma$, *princeps angelorum*, qui reliquis praeest & imperat, eorum quasi caput: ecurr, igitur, haec actio non & aliis attribueretur, praecipue quum certum indubiumque sit, angelos creatos Christi, Dei & principis sui summi, exemplum sequi? Quid impedit, quo minus statuas, eos & in hoc facto Christi exemplum sequutos itidem in disceptationibus cum satana a $\kappa\epsilon\iota\sigma\tau\epsilon\iota$ *βλασφημίας* abstinuisse? Quid? quod hic est argumentatio a maiori ad minus, & Petrus certissime ita conclusit: si Christus non tulit $\kappa\epsilon\iota\sigma\tau\omega$ *βλασφημίας*, quanto minus id facient angeli, qui Christo infinitum in modum sunt inferiores, & ad eius exemplum se debent conformare: uti subiecti principis exemplum imitantur, secundum tritum illud:

regis ad exemplum totus componitur orbis.

Vidit hanc vtriusque loci harmoniam IO. MARCKIVS: (12) *ad eum* (Michaellem archangelum) *certe maxime respexit, hac periphrasi ob excellentiam diuinam dignissimum, ex illius exemplo aliorum ministrorum eius praxin disci volens.* Perinde uti Iudas eodem modo argumentatur: si ne ipse quidem filius

F 2

Dei

(11) *observationibus selectionibus eius hermeneuticis. Etis de parallelismo scripturae, (12) exercitat. miscell. §. 17. p. 242. sq. in exercita- disp. VII. p. 365.*

Dei tulit κρισιν βλασφημίας, quanto minus facere id debent pseudoprophetae.

§. XX.

Supereft contra locos sacros vna obiectio, qua dici non potest, quantopere multi sibi placeant plaudantque. Desumitur ea ex I *Thef.* IV, 16. vbi archangelum esse creatum inde adstrui putant, quod a Christo expresse distinguatur, quandoquidem ibi dicatur: *uenturus cum archangelo.* Quod si, vt dicunt, verum esset, omnino non contemnendum foret dubium. Enimuero verba authentica omnino rectius exponi possunt, quae ita habent: *αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελύσματι, ἐν Φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ.* Hic obseruandum, quemadmodum in primo membro dicitur *uenturus* Christus ἐν κελύσματι, *cum hortatorio clamore*, & in tertio ἐν σάλπιγγι Θεοῦ, id est, *cum tuba*, seu tubicinio, ipsum, vt *Deum*, decente, qua & se Deum esse, notum fieri omnibus possit: sic in secundo *uenturus* dicitur ἐν Φωνῇ ἀρχαγγέλου, quod itaque eodem significabit modo: *cum voce*, ipsum, ceu *archangelum*, decente. Ea autem vox, qua se Deum archangelumque monstrabit, quae erit alia, quam qua mortuos excitabit & ad iudicium vocabit? Quod si & HVGONIS GROTHII explicationem accipias, in integro tamen omnia erunt. Sic enim notaretur *vox tubae diuinae, ab archangelo, Christo, inflatae.* Bene prae reliquis BRAND. HENR. GEBHARDI: (13) *vbi, inquit, dicitur venturus ἐν Φωνῇ ἀρχαγγέλου, cum voce archangeli, ibi Φωνῇ non accipiendum est actiue, siquidem omnibus angelis aequaliter competit tubarum cantus, Matth. XIII, 41. cap. XXIV, 31. sed passiuē, vt sit sensus: Christum venturum esse cum magifico*

(13) in *epist. Iudae commentatione*, §. 43. p. 226.

gnifico angelorum tubicinio, principem angelorum decente. Quod ipsum quoque patet ex adiecto ἐν σάλπιγγι θεοῦ, in tuba Dei. Non enim hoc actiue est reddendum, quasi ipse Deus canturus sit, sed passiuè, quod Christus venturus inter tubicinia Deo tanto conuenientia. - - Talem sese Christus archangelum exhibuit, quum legem daret Exod. XX. multis enim angelorum legionibus stipatus fuit. Verum non video, quid impediatur, cur statuere nolimus, Christo ipsi quoque tubicinium tribui. Etenim Zach. IX, 14. Deus ipse tuba canturus dicitur: וארני יהוה בשופר יתקע והלך בסערווה וימינ et Dominus Deus tuba clanget & incedet in procellis seu tempestatibus austri: ad quem locum praeclare ven. CHRISTIANVS BENEDICTVS MICHAELIS: (14) classicum ipse cantaturus, ut, velut strenuus imperator, suos ad pugnam animet. Idem Christus de se ipso dicit Io. V, 27. 28. ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν. μὴ θαυμάζετε τοῦτο. ὅτι ἔρχεται ὥρα, ἐν ἣ πάντες, οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκπορεύσονται. Et res ipsa edocet, neminem alium sua omnipotente voce mortuos posse exsuscitare. Notari autem vellem, hic a nobis neutiquam excludi alios angelos, sed insigni angelorum, ut comitum, caterua, archangelum nostrum, Christum, fore stipatum atque circumdatum, credimus. Nam sine dubio, postquam Christus signum dederit, clamoremque hortatorium ediderit, & tuba clangentibus, eius exemplo excitati eius administri idem facturi censendi sunt. Praesertim autem huc adplicanda est ea vocis κελεύσματος significatio, qua de ducibus sumitur, exercitum cogentibus: ut hic Christus angelos quasi suos ad hanc solemnitatem excitabit. Quam

huius vocis significationem ostendit IACOBVS ELSNERVS, (15) quem honoris causa nomino, adprobatam a clar. CHRISTIANO STOCKIO. (16) Commode hinc explicari quoque potest, si in aliis locis Christus cum angelis venturus dicitur, veluti *Matth. XIII, 41. XVI, 27. XXIV, 31. XXV, 31. Marc. XIII, 27. Iudae v. 17.* Et hinc credibile mihi videtur, quod Paulus propterea vocem ἀρχαγγέλου hic posuerit, quia scilicet haec ipsa iam innuit plures angelos, & praesupponit. Quis enim putaret, principem angelorum solum venturum? Potius, ut reges & principes multis seruis in solemnitatibus uti solent: ita & Christus, rex regum & archangelus, cum myriadibus angelorum, summam maiestatem augentium, iudicium pantocriticum est peracturus. Tantum itaque abest, ut hic alius archangelus intelligatur, ut clarissimum sit, praeter Christum per eum intelligi neminem. Non igitur amplius moramur, qui huic nostrae sententiae dicam scribunt, ut sunt viri summi: b. AEG. HVNNIVS, (17) FRID. BALDVINVS, (18) IO. CONR. DANNHAVERVS, (19) HENR. ANDREAS WALTHERVS, (20) CHRISTIANVS STOCKIVS, (21) PHIL. PAREVS, (22) ANTONIVS GRELOTVS, (23)

- (15) *obseruat. sacr. tom. archangelum & antagonista
II. p. 276. diabolum ex Iudae v. 9. exhibetur, §. 5.*
(16) h. l. p. 1315.
(17) *commentar. ad h. l. (20) exegeſi epist. apost. Iudae, p. 105.*
(18) *comment. ad h. l. p. (21) clauae linguae sanctae noui test. p. 10.*
(19) *difſert. theol. qua dicitur de angelis inter Michaellem dae, h. l.*
(22) *comment. in epist. Iudae, h. l.*

(23) & prae reliquis IOAN. FECHTIVS, (24) qui duriora paullo de hac expositione verba habet: *ubi tuba archangeli sine grandi ἀκρολογία, de tuba ipsius Christi intelligi nequit. Quam absurdum enim in humanis est, principem, urbem quamdam suam ingredientem, ipsum & tubam inflare, ad aduentum suum significandum, tam absurdum est, Christo in simili hoc attribui. Tribuitur autem archangelo in clamatō tubae, non quasi is solus Christum aduentantem in clamarēt, sed quod ceu reliquorum angelorum, Christum praecedentium, dux & princeps ceteros ducat, & quo quisque loco inflare tubam & aduocare ad iudicium mortuos debeat, mandata distribuat. Quae quomodo diiudicanda sint verba, ex modo dictis potest clarere. Ceterum egregie quoque has objectiones soluit HERM. WITSIVS. (25)*

§. XXI.

Scio, aliquid contra nostram expositionem vulgo regeri. Argutantur enim, si *tuba archangeli* ipsius sit Christi, positum hunc fore prorsus insuetum, nec similem vllibi in sacris reperiri. Sic inter alios IO. FECHTIVS (26) hoc *sine grandi ἀκρολογία, de tuba ipsius Christi intelligi nequire* ratur. Verum nec hic nobis deest, quod reponamus. Nonne enim similis orationis positus inuenitur I Sam. III, 21. *כי נגלה יהוה אל-שמאל בשילו בדבר יהוה* quia manifestauerat se Iehouab Samueli in Schilob, in verbo Iehouae, id est, in verbo suo. Sic Exod. XXX, 16. Iehoua loquitur: *והיה לבני ישראל לזכרון לפני יהוה* &

(23) *prodromo in D. Ioan.* §. 4. p. 181.
apoc. p. 140. (25) *miscell. sacris*, tom.
 (24) *lectionibus theol. in* II. exerc. IV. §. 24. p. 134.
sylogon, disp. X. de angelis, (26) l. c.

Ἐστὶν Ἰσραηλιτῶν ἐν μνησίῳ τοῦ Θεοῦ, hoc est, coram me. Praesertim notatu hic est dignissimus locus *apoc.* XII, 10. 11. ἀρχὴ ἐγένετο ἡ σωτηρία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ - - καὶ αὐτοὶ ἐνίκησαν αὐτὸν διὰ τὸ αἷμα τοῦ ἀγνίου. Hic licet *Christus* praecesserit, tamen aliud eius nomen postea ponitur, scilicet *agni*, licet poni potuisset *per sanguinem eius*. Prostant permulta familia exempla in veteri nouoque testamento, veluti *Zach.* III, 8. *Luc.* III, 19. *act.* VII, 30. 35. 38. *apoc.* IV, 4. *Io.* III, 18 19. Probe hoc notant IO. CLOPPENBURGIUS, & ex eo HERM. WITSIVS, (27) praecipue quoque VEN. IO. BALTHASAR BERNHOLD. (28)

§. XXII.

In loco *apoc.* XII, 7. sq. omnes fere nobiscum consentiunt, praesertim inter nostrates. IOANNES tamen FECHTIVS (29) obiicit, Ἐστὶν ἀγγέλῳ ἰσχυρῶν καὶ ἐξουσιῶν, ἡ δὲ ἐξουσία αὐτοῦ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ - - καὶ αὐτοὶ ἐνίκησαν αὐτὸν διὰ τὸ αἷμα τοῦ ἀγνίου. Sed aliud est, si id virtute Christi faciunt, id quod *Eph.* I. c. expresse dicitur, aliud quod Michael propria vi id efficiat, ut in *apoc.* vbi emphatica ac maiestate plena verba id omnino euincunt. Praeclare hoc vidit anonymus quidam: (*) *il s' agit dans ce combat d' une victoire au desus d' un ange créé, il s' agit de la défaite de satan & de ses anges iettés du ciel en terre, oeuvre qui n' appartient proprement, qu' à Jesus Christ, lequel paroît ici sous le nom d' un ange.* Locus Danie-

(27) *miscell. sacris*, tom. II. exerc. IV. §. 24. p. 134.

(28) *meditatione exegetica de Michaele archangelo vno*, §. 8.

(29) l. c. p. 181.

(*) *in eclaircissement sur l'apocalypse de S. Jean, système nouveau*, Amstelodami 1687. 12. p. 48. sq.

Danielis autem in controuersiam venit, vnde probare nihil potuit.

§. XXIII.

Non obliuisci decet, quod multi, interque eos CHRISTIANVS CHEMNITVS (30) aliique, argumentum, ex Michaelis nomine desumptum, varia ratione prorsus eant destructum. Monent, nomen מִיכָאֵל toties totiesque hominibus fuisse impositum. Hinc tot passim in scriptura ex omnibus Israelitarum tribubus memorari homines, hoc nomine insignitos, veluti Num. XIII, 14. Esr. VIII, 8. & in permultis *chronicorum* locis: quos videre poteris apud MATTHAEVM HILLERVM, (31) itemque IO. ANDREAM SCHMIDIVM, (32) qui eos pro sua sententia adlegat, edocturus, per Michaelem archangelum *Iudae* v. 9. nec filium Dei, nec angelum creatum, sed hominem, *Serubabelem* nempe, significari. Speciatim FRID. RAPPOLTVS, (33) citatus a BRAND. HENR. GEBHARDI, (34) ait, *ex vi nominis non posse argumentum peti: Non esse similem Dei, non de ea sola similitudine Dei dici existimauit, quae est ἀπαράλληλος, sed etiam de similitudine, qua quis Deo longe est inferior: vnde & nomen hoc tritissimum esse putat.* Ante eum idem inculcauit IO.

G

CONR.

(30) in *Michaelis archangeli cum diabolo de corpore exhibente mortem Mosis ex Mosis certamine, ex Iudae v. Deut. XXXIV. expositam, §. 9. disput. inaug. delineato, ad 48. sqq. posit. II. p. 10.*

(31) *onomastico sacro, itemque in dem erklærungs-regi-ster aller namen in der beil. bi-bel, voce Michael.*

(32) *diff. theol. exegetica exhibente mortem Mosis ex Deut. XXXIV. expositam, §. 9. sqq.*

(33) *obseruatt. philol. in b. l. Iudae.*

(34) *in epistolam Iudae commentatione, part. II. §. 41. p. 223.*

CONR. DANNHAVERVS, (35) *accipimus, inquit, adpellationem banc dupliciter, quia competit alicui personae duobus modis, nimirum absolute & comparate. Absolute, siue essentialiter, Michael adpellatur, id est, aequalis Deo, filius aeternus Dei. Comparate vero Michael dicitur, qui dignitate aliqua supra alios ad Deum proxime accedit, & vice eius apud alios fungitur.* Ad haec aliorum nominibus, angelorum potissimum, instantiam formant, quae, perinde ut nomen Michaelis, sint significantissima, ut *Gabrielis, Raphaelis, Urielis*, itemque variorum, qui nomen seruatoris nostri gesserunt, quod graece *Ἰησοῦς*, ebraice *יהושע* sonat, proprie soli seruatori competens. Pergunt, multis sanctissimum *Christi* nomen esse, siquidem & Saul & Cyrus vocetur *משיח*. Immo videri posset, quod, si spiritus sanctus voluisset, ut nomini *מיכאל* singularis subesset emphasis, potius alia elegisset nomina, Christo melius aptiusque conuenientia: quae & eius diuinitatem multo clarius manifestassent, nempe *מיכידו quis est sicut Ieboua?* I Reg. XXII, 13. contractius *מיכה* II Chron. XVIII, 8. quod MATTHAEVS HILLERVS (36) vertit: *quis par est ei?* maxime autem contractum est *מיכה* II Reg. XXII, 8. quod vltimum tamen GREGORIUS GREGORII FRANCVS (37) tantum transfert: *quis hic?* Hoc itaque nomen idem esset, ac *מי כמוך יהוה* uti relatum legimus *Exod. XV, 11. יהוה באלים מי כמכה באלים יהוה. quis est, sicut tu, inter Deos, o Ieboua?* Confer alia loca, a PRAESIDE (38) iam

ex.

(35) *diff. theol. qua διάλεξις angelica inter Michaelem archangelum & antagonistam diabolum ex Iud. v. 9. exhibetur, §. 5.*

(36) *de arcano ketbibb & keru, lib. I. p. 107.*

(37) *in lexico sancto, num. CXVI. p. 150.*

(38) *de Michael archangelo, non creato, sed creatore, Iesu Christo, differt. §. 17. p. 43.*

exhibita, vbi etiam hoc positu Iehouae mentio fit. Varia omnino sunt, quae his regerere possumus. Primum, quod tot fuerint, qui Michaelis nomen habuerint, inde venire putauerim, quod pii parentes, fide in Messiam pleni, eius quoque, quum recens nati essent filii, testimonium edituri, filiis emphaticum hoc nomen imposuerint, boni omissis loco, vt puer in vita sibi semper eundem proponeret, eius praecepta seruaret & pia sanctaque vita exprimeret, quin vt sibi eius auxilium expeteret, firmiterque crederet, fore, vt ab ipso defendatur, secundum illud, quod Paullus ait: *si Deus pro nobis, quis contra nos?* Illa loca plurima citata nostram minime euertunt sententiam, sed potius, quod adstructum imus, confirmant, proprie nomen hoc Christo conuenire, licet *improprie* alii homines habere id possint. Recte quoque MART. GEIERVS: (39) *solus Dei filius proprie hoc usurpare potest nomen, quis sicut Deus? ego, qui cum patre vnum sum, Io. III, 30. quaecumque habet pater, mea sunt.* Instantia de aliis angelorum nominibus plane non valet. *Gabrielis* enim nullo modo tale quid significat. Etsi enim גבריאל a virtute & robore Dei est nominatum, & ex MATTHAEI HILLERI, (40) MOSEN MAIMONIDEN pro se adlegantis, sententia *virum Dei, a Deo missum*, significat; tamen inde non aliud elicitur, quam quod homini pio tribui etiam potest, elogium. Id quod bene vidit acutissimus HERM. WITSIVS, (41) *magna, inquit, diuersitas est inter nomen Michael & Gabriel. Nam vt illud facile & quasi sua sponte istam animo audientis cogitationem inegerit, eum, qui sic adpellatur, parem esse Deo & neminem sibi*

G 2

pa-

(39) *praelect. acad. in Dan. voce. prophetam, p. 804.*

(41) *miscell. sacris, tom. II.*

(40) *onomastico sacro, hac exerc. IV. §. 3. p. 121.*

parem habere: ita hoc, significans fortitudo mea est Deus, clare satis ostendit, eum, qui sic nominatur, fortitudinem in se non habere, sed in Deo, & consequenter non esse Deum, sed esse creaturam aliquam angelum. Varie & praeterea vertitur, vt a PROCLUSO, (42) Constantinopolitano episcopo, Deus & homo, ex inscitia linguae, ab ALPHONSO SALMERONE *vir meus Deus*, IO. COCCEIO, *robur meum*, vel *victoria mea est Deus fortis*; celeberrimus vero FRIDER. ADOLPHVS LAMPIVS, (43) τῆ ὑποθέσει δουλέων, exposuit *robur Deus fortis*, siue *robur Dei fortis*. Ita tamen iam ante IO. BINCHIVS (44) nofter reddidit *fortitudo Dei*. Eodem modo responderi potest ad nomen *Raphaelis*, *Vrielis*, quorum hoc *lucem & illuminationem Dei*, illud autem *diuinam sanandi potestatem* signat. Obiectio ex nomine *Iesu* pro nostra est sententia, siquidem nos ita concludimus: quemadmodum nomen *Iesu*, notans ipsam rem & officium, seruatori proprium est permanetque, (vt vel ex angeli *Gabrielis* denuntiatione scimus) nec inde fit adpellatiuum, aut commune, etsi multi eodem nomine fuerint ornati: sic *Michaelis* nomen ipsi est permanetque proprium Christo, quamuis itidem multi, eo insigniti, deprehendantur. Vti nec dicere possumus, quod, quia quidam *Christi* vocantur, & Gallice *de Dieu*, nec non *Immanuel*, inde consequi, nos ex iis nominibus, seruatori nostro adscriptis, nil diuini elicere & probare posse. Similiter si *Saulus* & *Cyrus* dicuntur משיח hoc est adpellatiuum, quoniam, ceu reges, vncti erant. Quis itaque non videt horum imbecillitatem argumentorum? Breuiter: *proprie* neutiquam de alio,

(42) *orat. II. in incarnat. in Spir. sancto*, §. 25.
biblioth. patrum, tom. VI. p. 590 (44) *mellific. theol. part. II.*
 (43) *dissert. theol. VII. de* loc. VI. p. 30. b.

alio, quam Iesu Christo, sumi potest Michaelis nomen, utpote cui nomen hoc significantissimum, diuinaque sapientia inuentum, inditumque ipsi, ob rem, quam possidet, significatam, vere & *realiter* tantum tribui potest. De aliis hominibus non potest dici, nisi *improprie*, & ut b. FRIDERICVS RAPPOLTVS (45) ait, *καταχρηστικῶς*: quia vsus, ut vulgo dici solet, est tyrannus.

§. XXIV.

Sed tamen grammaticae hoc nomen non Deo, sed rei creatae competit, ideoque vel angelo, vel homini, est proprium? Scio hoc obiicere IO. FECHTIVM. (46) Verum quod grammaticae Christo commode competat, patet ex eius nativa versione, quae haec est: *quis est sicut hic Deus?* Ut pluribus (*) probatum est; quod vero ipsi proprie competat, §. antecedenti euicimus.

§. XXV.

Nonne vero cum multis statui potest, & filio Dei, & angelo creato, hoc Michaelis nomen tribui? Minime. Causae enim, quae adducuntur, minus sunt sufficientes, scilicet, quia & hominibus tribuatur. Hominibus enim id tribui expresse sacris in litteris relatum legimus, non autem, quod angelo creato competat. Loca, quae proferuntur ac de creato angelo agere videntur, id vsque eo non faciunt, ut recte considerati, quod tum hac, tum priori dissertatione ostensum est, de Christo explicentur quam aptissime. Praeterea hoc ipsum statim desperatae causae indicium quasi est, si, quod de vno exponi potest, increato Christo, hic de eo, illic de alio, exponatur. Nihil quoque, ut verum fatear, causarum video,

G 3

cur

(45) *observatt. philolog. in gen. disp. X. §. 4. p. 180. epist. Iudae, ad v. 9.*

(*) *priori dissert. §. 17.*

(46) *lection. theol. in syllo-*

cur sanctissimus sapientissimusque Dei spiritus idem nomen tum Christo, tum angelo alicui, tribuisset. Cur non angelo aliud nomen dedisset? Praecipue, quum, si sic aequiuoce quasi loquutus fuisset, inde confusio angeli non creati & creatorum oriri potuisset. Quae omnia in stilo sacro praecauet spiritus sanctissimus. Denique nullum aliud exemplum occurrit, quod extra controuersiam foret, ubi idem nomen proprium Christo & angelo creato alibi fuerit adscriptum. Nihil ut vrgeam, Deum, qui sine dubio huius nominis auctor est, tam emphaticum nomen numquam angelo creato imponitur, ne ipse angelolatriae daret occasionem; sapientiam autem eius requirere, ut significantissima nomina, quale hoc est, ipsas simul qualitates & essentiam exprimentia, filio suo imponantur. Hanc sententiam ex instituto monstrauit vener. Altorfinus theologus, IO. BALTH. BERNHOLD. (47)

§. XXVI.

Sed nostrae, de origine huius nominis, mere diuina, sententiae obiicere aliquis posset, ab hominibus id sine dubio originem suam ducere, quoniam iudaei referunt, in Babylonia demum angelorum inuenta esse nomina. Comprobant illud, quum aiunt: (48) ריש לקיש אמר אף שמות המלאכים על מבל בראשונה Resch Lakisch dixit, etiam angelorum nomina primum e Babylonia uenerunt. Quod si hoc ita sumunt ebraei, ut puto, plurima angelorum nomina propria a Deo in Babylonia piis suis, ibi in captiuitate versantibus, in solamen reuelata, ac ibi demum in sacris paginis expressa fuisse, consentio. Liquet enim illud ex Daniele,

tum

(47) meditat. exeget. de ceth rosch baschana, principio. Idem videas in libro *en*

(48) in *talm. Hieros. masse- Israel*, p. 187. col. 2.

tum *Michaelis*, tum *Gabrielis* saepe mentionem faciente. Nullum sane nomen proprium angeli alicuius antea in veteri testamento inuenies. Etsi enim *gen. III, vlt. Cherubim* occurrunt, & *Esaïas Seraphim* etiam nominet, notum tamen est, hoc non vnus angeli, sed integri angelorum ordinis, nomen haberi: vnde & in plurali solet occurrere. Quod si autem iudaei adfertum illud ita sumserint, quod ex Babylonia ab hominibus, reuelatione diuina destitutis, & forte Babyloniis, philosophiae ac litterarum non expertibus, inuenta & in Iudaeam asportata sint ea nomina, & opinionem, scripturae noxiam, statuunt, & falluntur omnino vehementer. Qui velit, de hoc iudaeorum placito THEODORICVM HACKSPANIVM (49) nec non PETRVM DANIELEM HVERTIVM (50) inspiciat.

§. XXVII.

Claudimus hic riuos, vel potius fontes sacros, paullisper apertos haustosque, vt veram de Michaele archangelo sententiam imberemus. Postquam igitur & argumenta pro Michaele, Christo, ex omnibus, de eo praecipientibus, locis ordinate & sufficienter priori dissertatione attulimus, & in praesenti obiectiones, quae formantur, soluimus: certo nos demonstrasse merito putamus, praeter Christum Michaelem esse neminem. Cui pro viribus benignissime concessis, gratias agimus deuotissimas.

Prou. XVIII, 10.

מגדל-עז שם יהוה ביררוץ צדק ונשגב:

FINIS.

(49) *disp. de angelorum daemonumque nominibus*, quam respondens IOAN. FRISCHMUTHVS defendit, HACKSPANII *disputationum theol. & philol. syllogae* inserta, th. I. p. 232. sq.

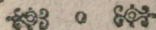
(50) *demonstrat. euangelica*, propof. IV. p. m. 361. qui tum nostrum locum talmudicum, tum alium quemdam ex *breschith rabba* citat quidem, at locum non addit.

PRAE-

PRAESTANTISSIMO DOCTISSIMOQUE
DEFENSORI,
FAVORI ATQUE AMICO HONORATISSIMO,
S. P. D.
PRAESES.

EX quo mihi paulo intimius innotuisti, (id quod ante complures iam annos factum est) in te suscepi amantem singularem discendi ardorem & ad praeclara quaeuis eritentem animum, cum pietatis amore coniunctum. Facile iam tum praevidi, TE, si eadem virtutis ac studiorum via perrexeris, eximium prorsus, & qui aliis exemplo esse queat, euasurum. Qua in re me falsum haud fuisse, testatus es, mi optime, postquam, ad altiora contendens, academiam primum Ienensem petiisti, ibique venerandis viris, supra laudem nostram positis, TE addixisti. Sic enim dici non potest, quanta in doctrina perinde ac pietate ceperis incrementa. Pari ratione in Fridericiana tumulum quemdam litteris addere & in pietate quoque proficere numquam desisti. Quumque nec meae TIBI institutiones displicissent, quotidie TE explorare studiorumque rationem accuratius cognoscere licuit. Perplacet vero institutum mihi TVVM, nobilissime SCHVLZI, quod turpitudini quasi TIBI ducas sine publico quodam eruditionis Specimine ex academia nostra discedere. Cuius argumentum, licet paulo difficilius, quin ita sis publice disputaturus, ut ingenium ostendas praeclarum & doctrinam in soluendis obiectionibus haud exiguam, ego certe nullus dubito. Toties enim totiesque & respondentis, & opponentis vicibus, me moderante, fuisti perfunctus, ut in disputando expeditior factus, habitum quemdam TIBI adquisueris haud contemnendum. Quocirca meum requirit officium, ut TE, SCHVLZI politissime, abeuntem pia gratulatione, faustis omnibus, votis denique, pro salute & felicitate TVVM fusis, prosequar, omniaque fortunata ex animo adprecer. Non minus tamen gratulari decet viro plurimum reuerendo atque doctissimo, IOAN. MAVRICIO SCHRAMMIO, patriam ecclesiam praeclare ornanti, cuius singulari favori & consiliis, frequenti litterarum commercio tecum communicatis, TVVM studia, in academiis bene feliciterque instituta, multum omnino debent. Ego vero, cui multis iam modis doctrinam, industriam, pietatem morumque castitatem probauisti, non possum mihi imperare, quin sperem atque confidam, fore, ut spiritus caelestis gratia magis magisque in dies perfectus, rem aliquando christianam pie ac constanter cures. Sic Numen nunquam non persentisces praesentissimum. Vale meique memor vive. Dabam e museo, in regia Fridericiana, d. XVI Aprilis, anno

MDCCLXXXII.

1. Chemnitius de S. Coena
2. Fechtius de sacrificio Misae
3. Gaffius de S. Coena.
4. Werenndorf de S. Coena.
5. ~~Id.~~ de S. Coena.
6. ~~Id.~~ de S. Coena.
7. Werenfels de S. Coena.
8. Schmidius de Oblatis Eucharisticis.
9. Werner de iure excludendi à S. Coena.
10. Liritius de Pelagianismo.
11. Holzhus de quatuor Novissimis.
12. Gerharde de Appellatione ad Supremum Iudicem.
13. Graun de Statu animae hum: post mortem.
14. Clausing de controversia Nestorianismi.
15. Götzi disquisitio num muribundus et.
16. Mosheim de Felicitate Coelstiae.
17. Sontag Neutralitas Religionum.
18. Scherzerus de peccato in Spir: S.
19. Lorius de Praedestinatione rerum hum:
20. Werenndorf de absoluto Decreto.
21. Löscher de Larosismo abs. Decreto.
22. Dithmar de Concubinato à Xto prohibito.

Wernsdorff de Polygamia.

Hulsius de turpitudine incestae

Clacofeni animadversiones.

Zudeus de poena damnatorum officienda.

Wolle de Interitu mundi.

Heltthemius de Iustificatione.

Mieg de pariete intergerino.

Mosheim de tribus in terra testibz.

Heidenus de Mosi resuscitacoe.

Neubauer de Corpore Mosi.

Neubauer de Michaeli Archangelo.

Neubauer de Michaeli Archangelo.

Alfius de Evangelio.

monis de ratione

ollius de Theologia.

ampe de Inspiratione et

imesius de Canonibus Apostolorum.

ajus de unico S. S. principio.

Alfius de S. S.

gstu Disertacoe de fundamentis Revelacoeis

man de Divinitate Spiritus

